

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО**

∨ *Посилення кримінальної відповідальності
військовослужбовців*

- **ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО
ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ**

∨ *Державна реєстрація
геномної інформації людини*

- **ТРУДОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО**

∨ *Законодавчий захист працівників від мобінгу*

№ 1 (243) СІЧЕНЬ 2023

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 1 (243) 2023

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Парламент підтримав законопроект, який
сприятиме партнерству громад у війсьній
та післявоєнний періоди..... 3
Верховна Рада України ухвалила у другому
читанні законопроект, який імплементує
стандарти ЄС в законодавство України
у сфері водовідведення..... 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Беззуб І.

Посилення кримінальної відповідальності
військовослужбовців: pro et contra 4
Симоненко О.

Державна реєстрація геномної інформації
людини: користь та небезпека 13
Чернявська Л.

В Україні забезпечено законодавчий захист
працівників від мобінгу 20

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 28

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Парламент підтримав законопроект, який сприятиме партнерству громад у воєнний та післявоєнний періоди

Верховна Рада України прийняла у другому читанні законопроект (реєстр. № 5742), норми якого удосконалюють порядок укладення договорів міжмуніципального співробітництва. Це сприятиме налагодженню партнерства територіальних громад у воєнний та післявоєнний періоди.

«Досвід громад з різних регіонів демонструє, що співробітництво дає змогу ефективно та швидше розв'язувати місцеві проблеми. А це так важливо особливо сьогодні – в період збройної агресії Росії. Прийняття цього Закону удосконалює правове поле для співробітництва громад, що дозволить їм реалізовувати спільні проекти для відновлення їх територій та подальшого розвитку, приєднуватись до вже успішного співробітництва інших громад. А також сприятиме наданню якісних освітніх, медичних, культурних, житлово-комунальних та інших публічних послуг жителям», – зазначив заступник міністра розвитку громад та територій України В. Негода.

Відтак, законопроектом пропонується внести зміни до Закону України «Про співробітництво територіальних громад» щодо:

– запровадження процедури приєднання територіальних громад до вже організованого співробітництва за спрощеною процедурою;

– визначення нового типу договору про співробітництво територіальних громад з поєднанням кількох форм співробітництва;

– надання можливості проводити у дистанційній формі засідання комісії з підготовки проекту договору про співробітництво з обов'язковим відеозаписом таких засідань та трансляцією на офіційному вебсайті всіх суб'єктів співробітництва.

Нагадаємо, 16 листопада законопроект «Про внесення змін до Закону України “Про співробітництво територіальних громад”» щодо упорядкування окремих питань співробітництва територіальних громад» за реєстраційним № 5742 був схвалений Комітетом Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування (*Урядовий нормал (<https://www.kmu.gov.ua/news/viacheslav-nehoda-parlament-pidtrymav-zakonoproekt-iakyi-spryiatyme-partnerstvu-hromad-u-voiennyi-ta-pisliavoiennyi-periody>). – 2023. – 12.01*).

Верховна Рада України ухвалила у другому читанні законопроект, який імплементує стандарти ЄС в законодавство України у сфері водовідведення

Парламент ухвалив у другому читанні та, у цілому, законопроект, який сприяє вдосконаленню послуг із централізованого та нецентралізованого водовідведення та впроваджує в українське законодавство європейські стандарти щодо захисту довкілля від негативного впливу стічних вод.

Про це повідомила заступник міністра розвитку громад та територій України Н. Хоцянівська.

«Ухвалення цього законопроекту дозволить забезпечити стале функціонування систем водовідведення, підвищити якість послуг у цій сфері та зменшити негативний вплив стічних вод на довкілля. Також врегулювати відносини між суб'єктами господарювання, споживачами та органами державного нагляду та контролю у сфері охорони довкілля», – наголосила заступник міністра.

Зазначимо, що законопроект «Про водовідведення стічних вод населених пунктів» встановлює правові, економічні та організаційні засади функціонування систем централізованого та нецентралізованого водовідведення. Зокрема, визначає:

- суб'єкти відносин;
- об'єкти правового регулювання;
- принципи державної політики;
- гарантії прав споживачів у сфері водовідведення;
- повноваження центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- вимоги до місцевих правил приймання стічних вод до систем централізованого водовідведення населеного пункту;

– обов'язки суб'єктів відносин у сфері водовідведення.

Нагадаємо, що підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом зобов'язує Україну привести законодавство у відповідність до вимог ЄС. Законопроект «Про водовідведення стічних вод населених пунктів» розроблений Мінрегіоном на виконання вимог Директиви Ради 91/271/ЄЕС «Про очистку міських стічних вод» (*Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/verkhovna-rada-ukhvalyla-u-druhomu-chytanni-zakonoprojekt-iakyi-implementuie-standarty-ies-v-zakonodavstvo-ukrainy-u-sferi-vodovidvedennia>)*). – 2023. – 12.01).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

І. Беззуб, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Посилення кримінальної відповідальності військовослужбовців: pro et contra

Неабиякий суспільний резонанс викликав прийнятий Верховною Радою України 13 грудня 2022 р. законопроект № 8271 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці», який суттєво посилює відповідальності за низку воєнних злочинів, суб'єктами яких можуть бути українські військові. Закон містить досить суперечливі норми.

Відповідно до Пояснювальної записки, пропонуються внесення змін до ст. 69 та 75 Кримінального кодексу України щодо «виключення можливості призначення більш м'якого покарання військовослужбовцям, ніж передбачено законом та звільнення від відбування покарання з випробуванням». Тобто пропонується позбавити можливості умовного терміну і дострокового звільнення, а судам заборонять пом'якшувати покарання

чи давати умовні строки для військових, засуджених за окремі види злочинів. Зокрема, посилення покарання військовослужбовцям передбачається за дезертирство, самовільне залишення військової частини або місця служби, невиконання наказу начальника, самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю тощо. Крім того, пропонується посилити рівень покарання за вчинення військовими адміністративних порушень.

Тому за непокору загрожує від 3 до 10 років ув'язнення, невиконання наказу – від 3 до 7 років, погроза або насильство щодо начальника – від 5 до 10 років, самовільне залишення частини або місця служби – від 5 до 10 років, дезертирство – від 5 до 12 років, самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю – від 5 до 10 років тюрми.

Варто також зауважити, що нормативний акт передбачає надання Військовій службі правопорядку (ВСП) повноважень огляду військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів на

стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння з використанням технічних засобів та тестів, однак, чіткі правила якого в проєкті відсутні.

Як пояснюють автори закону у Пояснювальній записці, реалізація положень документа сприятиме підвищенню стану військової дисципліни, а також надасть повноважень Військовій службі правопорядку у ЗСУ здійснювати протидію незаконному обігу наркотичних засобів, алкоголізму у військових частинах, протидії подолання поширення наркоманії у військових колективах, підтримання належного рівня військової дисципліни та правопорядку, підвищення бойової готовності військових частин та спроможності виконувати визначені завдання задля захисту Вітчизни.

Слід зазначити, що цей законопроект внесли в парламент 8 грудня 2022 р. від імені депутатів фракції «Слуга народу», зокрема, і від керівників Комітету ВРУ із питань національної безпеки, оборони та розвідки О. Завітневича та Комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності С. Йонушаса.

У свою чергу Головнокомандувач ЗСУ В. Залужний та міністр оборони О. Резніков звернулися до спікера парламенту Р. Стефанчука та голови Комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності С. Іонушаса, аби ті терміново зареєстрували та внесли на розгляд ВРУ цей документ. За два дні профільний Комітет ВРУ розглянув його, а вже 13 грудня депутати без тривалого обговорення провели голосування. Закон підтримали 290 народних обранців. Останній крок перед набуттям чинності – підпис Президента України В. Зеленського.

Проте на цій стадії частина військовослужбовців, активісти, правозахисники, низка нардепів намагаються призупинити його впровадження, вимагаючи від Президента України вето документу. Вони вважають, що деякі пункти є «репресивними та зайвими» і вимагають ширшого обговорення Закону.

Незважаючи на це, Головнокомандувач В. Залужний публічно заявив про

підтримку законопроектів № 8271 щодо посилення кримінальної відповідальності військовослужбовців, озвучивши свою позицію у відповідному зверненні 19 грудня 2022 р.

«Я підтримую відповідні зміни до законодавства, ухвалені Верховною Радою України, і прошу Президента України підписати закон. Моя думка чітко віддзеркалює позицію командирів угруповань та військових частин, які вимагали системного вирішення цього комплексу питань», – сказав «залізний» генерал.

Головнокомандувач вважає несправедливою ситуацію, коли за недотримання дисципліни військовослужбовці можуть «сплатити штраф, розмір якого становить до десяти відсотків бойових виплат, або отримати покарання з випробуванням». Оголені ділянки фронту, і це ключове, додав генерал, змушені закривати собою інші військовослужбовці, що призводить до збільшення втрат особового складу, територій та мирних людей на них. Також В. Залужний не погодився з думкою, що закон створює загрозу безкарності командирів, заявивши, що командири також несуть юридичну відповідальність за власні дії чи бездіяльність.

У демократичній державі нормально дискутувати на таку досить чутливу тему публічно, але рівно доти, поки це не шкодить вигравати війну. На думку Головнокомандувача ЗСУ, зарадити цій проблемі у більш м'який спосіб можна лише в мирний час, а в умовах війни потрібні швидкі та дієві рішення.

Отже, аргументи Головнокомандувача прості та зрозумілі: йде війна, а на війні неможлива демократія, тут діє принцип єдиного командування й лише його суворе дотримання забезпечить успіх.

Без зауважень підтримали законопроект і в Міністерстві оборони України. Зокрема, міністр оборони О. Резніков наголосив, що під час воєнного стану не викликає жодних сумнівів, що принцип невідворотності покарання має бути забезпечений та дотриманий.

Проте народний депутат, член Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки Ф. Веніславський

переконаний, що створена робоча група, до якої увійшли представники всіх складових сил безпеки та оборони, які воюють на передньому краї, напрацювала достатньо збалансований варіант законопроекту. Зокрема, передбачено ряд норм, які покращать якість дисципліни на фронті, адже дотримання дисципліни на фронті – це насамперед врятовані життя українських бійців, сказав політик. Він також наголосив, що ухвалений документ не вплине негативно на моральний дух нашого війська і стосуватиметься лише 1 % недобросовісних військових.

Армія тримається на дисципліні. Це відома всім аксіома й оскарженню вона не підлягає, стверджує політолог, військовий експерт Д. Снегирьов. Тому посилення відповідальності за самовільне залишення військової частини чи місця служби, дезертирство, самовільне залишення поля бою або відмову діяти зброєю, непокору і невиконання бойових наказів насамперед продиктовано реаліями сьогодення.

Загалом, лобісти законопроекту застерігають від скочування війська в анархію і вважають, що командири повинні мати більше важелів впливу та контролю за особовим складом.

Однак військовослужбовці, громадські активісти та правозахисники розкритикували цей законопроект. Петиція до В. Зеленського з вимогою вето закону авторства Т. Кострогризенко була розміщена на сайті Президента України вже 15 грудня 2022 р. і за добу набрала потрібні 25 тис. підписів. Як стверджує автор петиції, коли законопроект № 8271 стане законом, командування отримає безпрецедентні важелі шантажу та карання військових в'язницею практично за будь-яку критику їхніх рішень, навіть, якщо рішення некомпетентні та спираються на невдалий бойовий менеджмент, а таке трапляється нерідко.

Серед найактивніших критиків законопроекту № 8271 депутат Ради з об'єднання «Справедливість», член Комітету ВРУ з питань нацбезпеки С. Бобровська. На її думку, норми цього законопроекту надмірні та шкідливі, а його авторами не зазначено та не наведено жодних переконливих обґрунтувань наявності

суспільно небезпечних наслідків від скоєння визначених злочинів, щоб «обтяжувати» і так немалі санкції. В умовах найтяжчої війни, наголошує депутат, надважливо будувати правову країну із правом на справедливий суд, на справедливий юридичний розгляд, на можливість реального захисту в умовах війни.

З осторогою зустріли закон і у середовищі бійців ЗСУ. Наприклад, бойова медик і розвідник ЗСУ Я. Черногуз впевнена, що нові норми дають командуванню, навіть некомпетентному, важелі впливу і шантажу для покарання підлеглих. А командир відділення 68-ї егерської бригади ЗСУ П. Вишебаба вказує на ту обставину, що залишення позицій може мати доцільність на фронті, тому це не завжди треба трактувати як важкий злочин без права на пом'якшення.

Безумовно, у війську є проблеми з дисципліною, їх треба вирішувати, переконаний письменник та військовий А. Чех. Але, новий закон – «безмежне поле для можливих маніпуляцій, банальної помсти і зловживань службовим становищем».

Правозахисники переконують, що таким чином намагаються перекласти відповідальність з вищого командування на нижчий офіцерський і рядовий особовий склад.

Крім цього, якщо Президент України на прохання Головнокомандувача підпише закон, це призведе до низки гучних судових справ, вважає керівник Медійної ініціатива за права людини О. Решетилова. Підозрювані у дезертирстві або самовільному залишенні місця служби солдати будуть захищати свою честь та відкрито говорити про проблеми, з якими зіткнулися під час служби. Така публічна дискусія не посилить армію у стані війни та вдарить по репутації командування, впевнена експерт.

ГО «Юридична сотня», що надає безоплатну правову допомогу учасникам російсько-української війни разом з 15 організаціями: ГО «Юридична сотня», Рух «ЧЕСНО», Комітет з військового права Національної асоціації адвокатів України, Громадська спілка «Реанімаційний пакет реформ», Центр прав людини ZMINA, ГО «Простір

можливостей», Медійна ініціатива за права людини, Українська Гельсінська спілка з прав людини, НАКО (Незалежна антикорупційна комісія) та ін. поширили звернення, в якому критикують законопроект № 8271. Підписанти стверджують, що документ був прийнятий на п'ятий день після реєстрації без суспільного обговорення, що «виключило можливість його доопрацювання з огляду на позиції громадянського суспільства».

Законопроект, у разі набуття ним чинності, матиме ефект, протилежний очікуваному: замість запобігання вчиненню військових злочинів та адміністративних правопорушень, він стане причиною порушення права на справедливий суд і дискримінації самих військовослужбовців.

На глибоке переконання військової та правозахисної спільноти, цей законопроект погіршує право військових на судовий захист та обмежує суддів у врахуванні всіх обставин під час винесення обвинувального вироку у справах щодо військових злочинів, що є порушенням принципу верховенства права, а також рівності перед законом та судом і дискримінацією військових за професійним статусом. Фактично, відповідні злочини пропонується прирівняти до корупційних. Водночас, наголошують правозахисники, ті, хто скоїв убивство чи інший тяжкий злочин, мають право на врахування пом'якшувальних обставин під час призначення покарання.

Як стверджує керівник ГО «Юридична сотня» Ю. Морій, злочинці, безсумнівно, мають бути покарані, особливо під час воєнного стану, проте всі докази і обставини справи мають оцінюватись судом у повному обсязі.

Погоджуючись із доцільністю огляду військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції представниками ВСП і його легітимною метою, правозахисники у зверненні зауважують, що чіткі правила такого огляду та вимоги щодо професійної кваліфікації представників ВСП,

яка дозволить встановити факт сп'яніння, у проєкті відсутні. Документ також не передбачає можливості залучення свідків або присутності командира під час огляду, що матиме негативний вплив на об'єктивність.

Особливої уваги потребує можливість представника ВСП визначати перебування військовослужбовців під дією лікарських препаратів, які впливають на увагу чи швидкість реакції. Такі препарати військовослужбовець може вживати під час лікування в медичній частині або після повернення з військового шпиталю, не виконуючи обов'язків за посадою. Проте відсутність будь-яких запобіжників у законі щодо огляду військових створює ризик вжиття заходів дисциплінарної відповідальності до осіб, які зазнали ушкоджень здоров'я внаслідок захисту цілісності та незалежності України.

Для системного вирішення проблем, що виникають під час несення військової служби в умовах воєнного стану, варто впливати на причини правопорушень, а не лише посилювати відповідальність за їхнє вчинення. Тому законопроект робить жорстокішим покарання тих, хто злякався, втік, не пішов уперед, але він не працює на превенцію, не запобігає вчиненню цих дій, переконані громадські активісти.

Як зауважує ветеран батальйону «Айдар» Є. Дикий, цей закон не спрямований на розв'язання проблеми дисципліни в армії. Уже наявної судової практики цілком достатньо і вона працює досить ефективно, натомість пропонувані зміни приведуть лише до валу вироків, на переконання політолога і військового, не завжди виправданих. Загалом, на думку Є. Дикого, цей закон неетичний, нечесний стосовно українських захисників, він антиконституційний з правової точки зору (право на призначення покарання нижче нижнього або на відстрочку покарання прописано не в Кодексі, а в Конституції України), і з практичної точки зору тільки послабить наші позиції на фронті, а не посилить.

Такої ж думки дотримується і український політичний діяч, лідер Руху «Демократична сокира» Ю. Гудименко та колишній нардеп

І. Лапін, який нині воює у лавах ЗСУ. Зокрема, Ю. Гудименко теж стверджує, що закон є дискримінацією, адже порушує конституційну норму про рівність всіх громадян перед правосуддям. Закон забирає у військового право на пом'якшувальні обставини, забирає у військового право на індивідуальність покарання, фактично забирає у військового право на захист, наголошує Ю. Гудименко.

Серед тих, хто критикує законопроект, юрист та учасник бойових дій М. Найєм. Він вважає, що законопроект не посилить дисциплінованість військовослужбовців, а лише порушить їхні права.

На думку військового ЗСУ, секретаря Комітету ВРУ з питань національної безпеки, оборони та розвідки Р. Костенка, за такі злочини як погрози керівнику або ж відмову діяти зброєю має бути покарання. Однак прибрати можливість умовного терміну або пом'якшення покарання є неправильним рішенням. За його словами, навіть колаборанти мають право на пом'якшення покарання, а військових його позбавляють цим законом.

Керівник військового напряму «Фонду Сергія Притули» Р. Сініцин вважає, що набуття чинності документа нашкодить рядовому і офіцерському складу ЗСУ, може призвести до серйозного підриву авторитету влади та командування серед військових, волонтерів та громадськості загалом, що не принесе користі ні першим, а ні другим, і також вдарить по авторитету особисто В. Зеленського.

Дуже важливо, щоб цей законопроект не нашкодив репутації Головнокомандувача ЗСУ В. Залужного, який зараз є одним з моральних авторитетів суспільства, зазначає адвокат О. Мицик. Він допускає, що Головнокомандувач не поінформований про всі деталі та підводні течії цього законопроекту, а знайомий лише із загальною концепцією. Адвокат зазначив, що якщо із цього законопроекту, який має сім сторінок, забрати перший аркуш, то решту, з певними правками можна ухвалювати хоч зараз. Однак перша сторінка юридичному редагуванню не підлягає та потребує радикальної заміни (цю норму автори закону списали із закону про корупцію, який забороняє

встановлювати покарання нижче нижчого чи призначати умовне покарання).

Коаліція РПР також закликала народних депутатів не підтримувати законопроект № 8271, нагадавши, що зараз військовослужбовцями є далеко не всі, хто має спеціальну освіту, досвід тощо. Це також люди, які раптово для себе прийняли рішення захищати Батьківщину від ворога або були відірвані від свого звичайного життя через мобілізацію та необхідність захистити власну державу від агресора. Посилення кримінальної відповідальності може негативно вплинути на рівень довіри військових до командування та вмотивованість людей без досвіду військової служби під час проведення мобілізації. У підсумку це може нести ризики як для захисту прав людини, так і для обороноздатності держави, стверджують у Коаліції РПР.

Існує така річ, як мотивація і довіра, стверджує і адвокат, боєць ЗСУ Є. Закревська. Зокрема, мотивація бійців воювати, виконувати небезпечні завдання, ризикувати собою, вчитися, удосконалювати свої знання і навички, розвиватися, мотивація добровольців іти служити, мотивація потенційно мобілізованих прийти за повісткою, не тікати і не косити, впевнена адвокат. Також існує така річ, як довіра бійців до командирів і командування взагалі. І навпаки.

Громадський активіст Є. Дикий теж поділяє думку про неефективність закону з погляду підвищення мотивації. Справжній бойовий командир не потребує такого закону – він мотивує бійців, зокрема, своїм прикладом, впевнений військовий.

Виконавчий директор Української Гельсінської спілки з прав людини О. Павліченко також переконаний, що дисципліна посилюється не кримінальними адміністративними заходами і переслідуваннями тих, хто відмовлятиметься від наказу командира. Це питання виховання, становлення дисципліни, авторитету командира. Якщо у командира немає авторитету і впливу, то від того, наскільки зміниться кількість років щодо притягнення до відповідальності, жодним чином не вплине на характер спілкування і дисципліни в підрозділі.

Будь-які покарання не зможуть зробити армію боєздатною, якщо не буде негайно запроваджена інтенсивна система бойової підготовки, не менше восьми тижнів для солдата та чотирьох тижнів для сержанта. Боєздатність – це не тюрма, це довіра, побратимство та лідерство, переконаний головний редактор сайту «Цензор.нет» Ю. Бутусов. На його думку, законопроект № 8271 про кримінальну відповідальність військовослужбовців призведе до провалу роботи з особовим складом під час війни. Під час масової мобілізації, коли багато військовослужбовців не мають мінімальної підготовки та компетентних командирів, зазначені у новому законі порушення військової дисципліни чинять тисячі військовослужбовців, і переважна більшість – через об'єктивні причини. До того як висунути мобілізованим непідготовленим людям звинувачення, їх треба направити у фільтраційний підрозділ для дізнання, і у більшості випадків після розбору ситуації покарання не потрібно. За новим же законом, зазначає Ю. Бутусов, більшість порушників, які проявили слабкість або стали жертвами обставин, потраплять під суд і залишать фронт, хоча могли б воювати, якби хтось вивчив їхні проблеми.

А для злісних порушників треба створити дисциплінарні підрозділи на фронті, щоб ті, хто справді зраджує товаришів, не відсиджувались у тилу в камері, а перебували на фронті та займались важкою працею, наприклад, на будівництві оборонних споруд, і ризикували разом з усіма на другій лінії, наголошує журналіст. Загалом, закон про посилення дисципліни гостро потрібний, тому після вето вето потрібно негайно ухвалити більш досконалий закон, додає він.

Законопроект № 8271 пропонує позбутися «небоєздатних» через кримінальні справи, але під час війни, це дуже дорого і довго, і країна зараз не може собі такого дозволити, стверджує Є. Закревська.

Також слід звернути увагу, що серед претензій критиків законодавчої ініціативи – неефективна робота військкоматів.

В армії спостерігається дуже нездорова тенденція з кадрами – негативний відбір,

зазначає Є. Закревська. Успішні операції забезпечили можливість і час готувати мобілізаційні резерви, тим часом робота військкоматів як була «максимально совковою», такою досі і лишається. Вона зводиться лише до забезпечення кількісних показників, ніхто і не думав перелаштовувати цю імітацію роботи на ефективний рекрутинг чи навіть хедхантинг (один з напрямів пошуку та підбору персоналу ключових і рідкісних, як за фахом, так і за рівнем професіоналізму фахівців). Ніхто не збирає найкращих, найвмотивованіших, найпотрібніших армії людей. Ніхто не шукає і не обліковує добровольців, не перевіряє їх на придатність до несення служби і потенційну боєздатність, додає адвокат. Ніхто не фільтрує мобілізованих на вході. Немає ніякого випробувального терміну. Робота військкоматів як HR-агенції для армії ніяка. Жоден бізнес за таке грошей не заплатив би.

Крім цього, переконана Є. Закревська, потрібно передбачити юридичну можливість звільнення з армії «за ініціативою роботодавця», тобто за ініціативою армії. Можливість «непочесного» звільнення, тобто без статусу учасника бойових дій, без ветеранських пільг, без грошового забезпечення. Потрібно звільнити армію від «небоєготовних», «небоєздатних». У першу чергу, від осіб із залежністю, або і без залежності, які дозволяють алкоголю та іншим речовинам впливати на свою боєздатність і боєздатність підрозділу, наражаючи інших на небезпеку.

Жорсткіші санкції за вживання заборонених речовин є цілковито правильними, наголошує речник окремого мотопіхотного батальйону «Сармат», журналіст І. Шевченко. Алкоголь і наркотики – це речі, що не сумісні з бойовими діями, адже погіршується реакція. Це ризик для виконання завдання, тому перевірки логічні. Але ретельні перевірки на залежність і взагалі придатність та психологічну стійкість мають бути на етапі відбору. Тому абсолютно справедливі зауваження противників закону щодо відповідальності відділів комплектування (військкоматів) за те, що відправляють таких до війська, переконана І. Шевченко.

О. Павліченко також звертає увагу, що питання формування військових підрозділів, питання включення в склад бойових підрозділів тих, хто там не може перебувати – це питання і до військкоматів, і до медкомісій.

Іншим важливим моментом, на який звернули увагу критики, є те, що в Україні фактично відсутня військова юстиція та немає військових судів (ДБР та Офіс Генерального прокурора не мають таких функцій і таких повноважень). Тобто не існує інститутів, що будуть опікуватись механізмами, які «запускає» законопроект № 8271, зазначив юрист адвокатського об'єднання T&T Partners В. Юрчак.

На цьому наголошує і Ю. Бутусов: проводити слідство на фронті під час активних бойових дій щодо озброєних людей мають також озброєні військовослужбовці, оскільки їм треба фактично ставати активними учасниками бойових дій, постійно виїжджати на бойові позиції. Без спеціалізованих військових судів вироки будуть зависати тривалий час, а цивільні суди будуть виправдовувати багатьох з тих, кого захочуть покарати новим законом, оскільки слідство не зможе опрацювати цей вал криміналу. Тому, на його думку, необхідно створити повноцінну військовою юстицію – ВСП має отримати повноваження військової поліції, мають бути створені військові суди та воєнізована прокуратура та слідство.

Капітан ЗСУ та громадський активіст (Рух «Демократична сокира») В. Трегубов також переконаний, що виправити ситуацію могла б ефективна система військової юстиції, але вона потрібна на позавчора, а створювати її зараз – справа досить довга.

Слід зазначити, що система військових судів в Україні була скасована без достатнього обґрунтування у 2010 р. з прийняттям Закону України «Про судову систему і статус суддів».

Військова юстиція – це окрема правова система, яка застосовується до військовослужбовців, а в деяких випадках – і до цивільних осіб, діяльність яких тісно пов'язана зі збройними силами. Головною метою військової юстиції є збереження дисципліни, належного порядку в збройних силах та

забезпечення їх боєздатності. Структури, правила та процедури, що застосовуються у військовій юстиції, можуть суттєво відрізнятися від цивільних аналогів. У багатьох випадках військова юстиція функціонує як окрема система правосуддя з більш суворими правилами та процедурами, направленими на забезпечення внутрішньої дисципліни та боєздатності збройних сил.

На думку експертів, вирішуючи питання відновлення діяльності військових судів в Україні і створення в системі судової влади нашої держави такої національної моделі, яка б повністю відповіла потребам сьогодення та ефективно виконувала завдання судочинства в Збройних силах України та інших військових формуваннях з урахуванням повномасштабних бойових дій в Україні, слід звернутися до досвіду зарубіжних країн, де діють військові суди.

У світі не існує єдиної універсальної моделі військового правосуддя. У питанні про механізм реалізації правосуддя в умовах збройних сил кожна країна враховує свій власний історичний досвід, економічні можливості, міждержавні відносини, правову практику, стан збройних сил та низку інших факторів.

Різні держави мають відмінні підходи до визначення місця військових судів у системі правосуддя, однак, більшість країн, у яких функціонує інститут військової юстиції, наділили ці суди статусом спеціалізованих. Спосіб визначення місця військових судів у системі судової влади України відрізняється від найбільш поширеного в Європі. Наша держава визначає юрисдикцію військових судів як загальну, а не спеціальну, але ця загальна юрисдикція одночасно не є звичайною, а утворює окрему (військову) судову юрисдикцію.

Згідно з додатком до звіту 55-ї зустрічі Керівного Комітету з прав людини Ради Європи – Меморандуму Ради Європи про судочинство у військових судах (Страсбург, 17–20 червня 2003 р.) можна виділити три типи держав, у яких діють військові суди.

Перший тип – це держави, у яких військові суди діють на постійній основі (як в мирний, так і військовий час, як на території країни, так

і на військових базах поза межами держави). У таких державах військові суди діють як самостійні органи судової влади у мирний та військовий час для розгляду кримінальних, адміністративних і дисциплінарних справ військовослужбовців. До таких держав належать: Великобританія, Іспанія, Швейцарія, Італія, Канада, Китай, США, країни Латинської Америки, практично всі країни колишнього СРСР, Ірландія, Туреччина, Словаччина, Польща.

До другого типу належать держави зі «змішаною» юрисдикцією військових судів – військові суди функціонують при загальних цивільних судах. Характерним для цього типу є те, що при загальних судах на постійній основі діють спеціалізовані військові структури: палати, відділи, ради, офіси. Названі структури як правило формуються з офіцерів-юристів або мають змішаний склад – включають як військових, так і цивільних суддів. До цієї групи належать: Франція, Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Угорщина, Болгарія, Бельгія, Хорватія.

До третього типу належать держави, у яких військові суди діють лише на території військових баз за межами держав або у військовий час. У мирний час військові суди на території цих держав не діють, кримінальні справи стосовно військовослужбовців розглядають цивільні суди загальної юрисдикції.

При цьому особливістю цього типу є те, що в таких країнах, незважаючи на відсутність військових судів у мирний час, продовжує діяти окреме військово-кримінальне законодавство. У таких країнах функціонують військові дисциплінарні суди, а при розгляді кримінальних справ стосовно військовослужбовців до складу суду можуть включатися військові судді. Тому не можна стверджувати, що в правових системах цих держав повністю відсутнє військово-правосуддя. До третього типу держав належать: Австрія, ФРН, Чеська Республіка, Данія, Грузія.

Серед держав першого типу слід виділити організаційну структуру, місце у системі судової влади, законодавче забезпечення та порядок діяльності військових судів у

Польській Республіці, адже структура моделі її військових судів, законодавче забезпечення та принципи їх діяльності тощо, аналогічні тим, що діяли до ліквідації військових судів в Україні у вересні 2010 р.

Питанню доцільності запозичення досвіду побудови і діяльності військових судів зарубіжних держав та можливості і перспектив його впровадження в Україні присвячена стаття керуючого партнера ЮФ «Горецький і Партнери», адвоката, медіатора О. Горецького «Міжнародні стандарти військових судів. Досвід Європи», опублікована на сторінках «Юридичної Газети» (URL: <https://jur-gazeta.com/publications/sferi-praktiki/viyskove-pravo/mizhnarodni-standarti-viyskovih-sudiv-dosvid-evropi.html>).

Отже, законопроект № 8172 порушує досить складну тему: посилення кримінальної відповідальності для військових, зокрема, за самовільне залишення військової частини, місця служби чи поля бою, дезертирство, непокору і невиконання бойових наказів. Безумовно, за кожний злочин має бути покарання, бо в іншому випадку безкарність породжує всюдозволеність.

Але у разі набуття відповідним законопроектом чинності, він матиме ефект, протилежний очікуваному: замість запобігання вчиненню воєнних злочинів та адміністративних правопорушень, він стане причиною порушення права на справедливий суд і дискримінації самих військовослужбовців.

Закон про посилення дисципліни потрібний, тому слід негайно ухвалити більш досконалий та збалансований закон. Щоб невдалий закон не запрацював, юридично залишився один механізм – це президентське вето (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: вебсайт «Телеграф» (<https://telegraf.com.ua/ukr/politika/2022-12-18/5726409-rada-posilila-kriminalni-pokarannya-dlya-viyskovikh-v-merezhi-spalakhnulo-oburenniya>); вебсайт «Судово-юридична газета» (<https://sud.ua/uk/news/publication/256651-rada-prinyala-zakon-o-zaprete-sudam-smyagchat-nakazanie-za-otkaz-strelyat-na-pole-boya-i-nevypolnenie-prikazov-nachalnikov>); вебсайт «Україна Молода»*

(<https://umoloda.kyiv.ua/number/0/188/171826>); вебпортал медіакорпорації «Радіо Свобода» (<https://www.radiosvoboda.org/a/news-zaluzhnyi-zakon-pro-vidpovidalnist-dlia-viiskovyh/32183768.html>); вебсайт Fin.Org.UA (<https://www.fin.org.ua/news/1472526>); Офіційний вебпортал Верховної Ради України (https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/231462.html); вебсайт «СтонКор» (<https://www.stoncor.org/ukr/section-suspilstvo/news-zakon-8271-posilennya-vidpovidalnosti-vijskovosluzhbovtiv-pid-chas-bojovih-dij-edorechnim-27-12-2022.html>); інформаційний портал «НОВА – новини ветеранів» (<http://nova.net.ua/zakonoproiekt-8271-zapovnennia-prohalyn-chy-bezpretsedentni-vazhelishantazhu/>); вебсайт Телеканалу УНТ (<https://unt.ua/news-derzhava-verkhovna-rada-ukrayiny/119060-posilene-pokarannya-v-yskovosluzhbovc-v-u-raz-nevikonannya-nakaz-vmiker-vnictva-chim-zhahliviy-zakonopro-kt-8271.html>); вебсайт «Центр прав людини ZMINA» (<https://zmina.info/news/rada-propry-krytyku-pravozahysnykiv-posylyla-vidpovidalnist-ukrayinskyh-vijskovykh-zapenykonannya-nakazu/>); вебсайт «Громадське телебачення» (<https://hromadske.ua/posts/peticiya-iz-zaklikom-vetuvati-zakonoprojekt-yakij-posilyuye-pokarannya-dlya-vijskovih-nabrata-neobhidni-golosi-za-dobu>); вебсайт «Юридична сотня» (<https://legal100.org.ua/projekt-8271-pogirshennya-prav-vijskovih-zamist-posilennya-vidpovidalnogo-stavlennya-do-sluzhbi/>); вебсайт «Громадське радіо» (<https://hromadske.radio/podcasts/my-ie-buly-ubudem-informatsynny-maraton/tsey-zakon-dlia-naftalinovykh-sapohiv-yoho-treba-vetuvaty-dykyu-pro-zakonoproiekt-8271>); вебсайт LB.ua (https://lb.ua/news/2022/12/21/539895_8271_vipravdana_suvorist_chi_batig.html); https://lb.ua/society/2022/12/22/539985_chomu_8271-shkidliviy_zakon_shcho.html); вебсайт Leopoldis.news (<https://leopolis.news/post/77136/advokat-poyasnyv-chomu-zakonoproekt-8271-zelenskyu-mae-vetuvaty>); вебсайт «Інформаційне агентство ВолиньPost» (<https://www.volynpost.com/news/214855-vidpustka-dlia-vijskovykh-pid-chas-voienного-stanu-vazhlyvyj-zakon-nabuv-chynnosti>); вебсайт «Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ» (<https://rpr.org.ua/news/zaklykaiemo-narodnykh-deputativ-ne-pidtrymuvaty-zakonoproiekt-8271-iakyu-dodatkovu-posyliuie-kryminalnu-vidpovidalnist-dlia-vijskovosluzhbovtiv/>); вебсайт «Українське радіо» (<http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=100335>); вебсайт OBOZREVATEL (<https://www.obozrevatel.com/ukr/politics-news/zakonoproekt-8271-dlya-vijskovosluzhbovtiv-treba-vetuvati-chim-vin-nebezpechnij.htm>); вебсайт NEWSKORR (<https://newskorr.com/8271-voennogo-chasude-v-zakoni-ne-varto-shukaty-zrady-ta-chy-ye-zagrozy-dlya-vijskovykh-171889/>); вебсайт «Газета Закон і Бізнес» (<https://zib.com.ua/ua/118850.html>); Бобров Ю. «Зарубіжний досвід побудови і діяльності військових судів: можливості та перспективи його впровадження в Україні». URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2018_2_22; Вашакмадзе М. «Особливості військової юстиції: практичне керівництво. URL: https://dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF_Military-Justice_Practice-Note_UKR_Final.pdf»).

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Державна реєстрація геномної інформації людини: користь та небезпека

Що таке геномна інформація людини (далі – ГІЛ)? Це відомості про генетичні ознаки людини, тобто фактично це генетичні дані (зразки ДНК). Якщо розглядати з точки зору законодавства про захист персональних даних, то геномна інформація відноситься до чутливих персональних даних, та відповідно, підлягає гарантіям захисту (ст. 7 Закону України «Про захист персональних даних», ст. 6 Конвенції Ради Європи № 108 про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та ст. 9 Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 р. про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних)).

Наразі, вперше в історії України, набуло законодавчого закріплення правових засад обробки геномної інформації людини з метою її державної реєстрації. Мова йде про Закон України № 2391-IX «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» (далі – Закон), який 5 листопада 2022 р. було опубліковано в газеті «Голос України». Цей Закон був підготовлений Комітетом з питань правоохоронної діяльності разом із спеціалістами МВС, СБУ, МО та експертами-криміналістами. Він набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування (тобто з 6 листопада 2022 р.), та вводиться в дію через три місяці з дня набрання ним чинності (тобто 6 лютого 2023 р.). Водночас у Законі встановлені особливі строки набрання чинності щодо: пункту 3 ч. 1 ст. 5 Закону, що стосується обліку даних осіб, засуджених за умисне вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, визначених цим Законом, який набирає чинності через один рік з дня введення в дію цього Закону (тобто 6 лютого 2024 р.) та п. 2 ст. 21, що стосується відбору під час воєнного стану біологічного матеріалу військовослужбовців, поліцейських,

осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, членів добровольчих формувань територіальних громад, а також військовополонених, який набирає чинності з дня, наступного за днем опублікування цього Закону (тобто з 6 листопада 2022 р.).

Згідно з документом дія цього Закону поширюється на відносини у сфері відбору та дослідження біологічного матеріалу, обробки геномної інформації людини, ведення Електронного реєстру геномної інформації людини, що здійснюється з метою державної реєстрації геномної інформації людини в Україні.

На думку авторів Закону, створення єдиного реєстру ДНК-даних прискорить розслідування тяжких злочинів, а також допоможе правоохоронним органам оперативно встановлювати особу правопорушника.

За ст. 4 Закону, державі потрібна така реєстрація для того щоб:

- 1) ідентифікувати особи, які вчинили кримінальне правопорушення;
- 2) розшукати особи, зниклі безвісти;
- 3) ідентифікувати невпізнані трупи людей, їх останки та частини тіла людини;
- 4) ідентифікувати особи, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе.

Як зазначається в документі, внесення до Електронного реєстру геномної інформації людини (далі – Електронний реєстр) – це головна мета державної реєстрації геномної інформації. У свою чергу держателем Електронного реєстру є Міністерство внутрішніх справ. Відомості, що містяться в Електронному реєстрі, є інформацією з обмеженим доступом та не підлягають оприлюдненню.

Законом також передбачено як добровільну, так і обов'язкову державну реєстрацію геномної інформації.

До обов'язкової державної реєстрації підлягає геномна інформація:

1) осіб, яким повідомлено про підозру, щодо яких вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру або засуджених за вчинення суспільно небезпечних діянь або злочинів проти основ національної безпеки України, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, власності, громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку;

2) установлена з біологічного матеріалу, отриманого під час проведення слідчих (розшукових) дій відповідно до Кримінального процесуального кодексу, та неідентифікована;

3) невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла людини, відомості про виявлення яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань або відображено у постанові про початок досудового розслідування, винесеній у порядку, передбаченому ст. 615 Кримінального процесуального кодексу;

4) встановлена з раніше відібраних біологічних зразків осіб, зниклих безвісти, або біологічного матеріалу з особистих речей осіб, зниклих безвісти, відомості щодо яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань або відображено у постанові про початок досудового розслідування, винесеній у порядку, передбаченому ст. 615 Кримінального процесуального кодексу;

5) осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе.

Окрім того, обов'язково здійснюється відбір біологічного матеріалу та державна реєстрація геномної інформації військовополонених.

Також слід звернути увагу зокрема на ст. 8 Закону, яка передбачає особливий порядок обов'язкового відбору біологічного матеріалу під час воєнного стану у військовослужбовців, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, а також членів добровільних формувань територіальних громад. Утім, не під час воєнного стану відбір буде здійснюється за бажанням особи, тобто лише на підставі заяви особи та за її згодою.

Відбір біологічного матеріалу цієї категорії проводиться за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів.

Добровільна державна реєстрація геномної інформації проводиться на підставі письмової заяви особи про відбір у неї біологічного матеріалу, проведення молекулярно-генетичної експертизи та внесення геномної інформації до Електронного реєстру. На неї мають право громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, неповнолітні, недієздатні та обмежено дієздатні особи за наявності письмової згоди їх законних представників. До речі, така послуга Законом передбачена на платній основі. При цьому слід наголосити, що безкоштовно проводиться добровільна реєстрація геномної інформації осіб, зазначених у ч. 6 ст. 6 Закону, а саме: близьких родичів осіб, зниклих безвісти до яких належать біологічні батько, мати, у разі їх відсутності – діти, а у разі відсутності дітей – брати, сестри або інші біологічні родичі по материнській чи батьківській лінії.

Державна реєстрація геномної інформації людини в Україні передбачає декілька етапів:

– відбір та зберігання біологічного матеріалу людини;

– проведення молекулярно-генетичної експертизи (дослідження) біологічного матеріалу;

– внесення відомостей до Електронного реєстру геномної інформації людини.

При цьому строки зберігання геномної інформації в Законі передбачено такі:

1) геномна інформація осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні визначених цим Законом тяжких та особливо тяжких злочинів – до моменту надходження до адміністратора Електронного реєстру копії рішення про закриття кримінального провадження або виправдувального вироку суду, що набрав законної сили, а за відсутності такої інформації – зберігається не більше 5 років з дня реєстрації цієї інформації в Електронному реєстрі;

2) геномна інформація осіб, щодо яких вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру або засуджених за вчинення визначених цим

Законом тяжких та особливо тяжких злочинів – зберігається в Електронному реєстрі впродовж 50 років;

3) геномна інформація невідомих трупів людей, їх останків та частин тіла людини, геномна інформація щодо осіб, зниклих безвісти, а також геномна інформація про осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе – зберігається в Електронному реєстрі впродовж 50 років;

4) геномна інформація щодо близьких осіб, які добровільно надали біологічні зразки для пошуку осіб, зниклих безвісти – зберігається в Електронному реєстрі до настання моменту розшуку зниклої безвісти особи, але не більше 50 років;

5) добровільно надана геномна інформація громадян України, іноземців та осіб без громадянства, неповнолітніх осіб, які надали геномну інформацію на підставі письмової заяви їх законних представників, осіб, визнаних в установленому законом порядку недієздатними або цивільна дієздатність яких обмежена, які надали геномну інформацію на підставі письмової заяви їх законних представників – зберігається в Електронному реєстрі впродовж строку, вказаного в заяві.

Важливо відмітити, що право на використання геномної інформації мають: керівники прокуратур та органів досудового розслідування; прокурори; слідчі; дізнавачі; уповноважені особи відповідних підрозділів органів державної влади у межах здійснення оперативно-розшукової, контррозвідувальної, розвідувальної діяльності; слідчий суддя, суд; уповноважені особи Національного центрального бюро Інтерполу в Україні відповідно до законодавства України; органи іноземних держав у разі дотримання ними вимог, передбачених в ч. 2 ст. 17 щодо порядку міжнародного співробітництва та надання геномної інформації.

У цьому контексті слід звернути увагу, що Законом визначено, що законодавство України про державну реєстрацію геномної інформації складається з Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість

яких надана Верховною Радою України, Кримінального процесуального Кодексу України, Кримінального Кодексу України, Закону України «Про захист персональних даних» та інших законів України (ст. 2 цього Закону).

Чи є прийняття Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» корисним? У відповідях на це питання експертне товариство розділилося. Багато хто звертає увагу на актуальність цього Закону в умовах повномасштабної війни, наприклад, з метою розшуку безвісти зниклих та ідентифікації загиблих. Хоча можливість проведення комплексних генетичних експертиз передбачена національним законодавством, для пошуку безвісти зниклого необхідно досліджувати зразки його близьких родичів (якщо вони є) або особисті речі. А у випадку з обробкою даних родичів потрібно отримувати їх згоду на оброблення їхніх персональних даних, після чого можна буде внести їхні генетичні ознаки до бази даних ДНК для проведення пошуків на спорідненість.

Таким чином, Закон значно полегшить процес ідентифікації зниклих безвісти військових. Нагадаємо, що станом на початок 2014 р. у ЗСУ не було ні профільних фахівців-пошуковців, ні спеціалізованого підрозділу, які б сприяли ідентифікації зниклих безвісти військових. Тому підрозділи ЗСУ зверталися по допомогу до організацій, які мали у цій галузі досвід, зокрема, Делегації Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні. Вже наприкінці вересня 2015 р. створили відділ пошукової роботи і паралельно працював проект «Евакуація-200», завданням якого були пошук та евакуація тіл військовослужбовців. З 2016 р. МВС почало закуповувати сучасне обладнання, яке дало змогу проводити комплексну генетичну експертизу.

По-друге, ухвалений Закон має сприяти зменшенню злочинності через прискорення розслідування правопорушень. Наприклад, на грудень минулого року зафіксовано 51 504 осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні умисних тяжких чи особливо тяжких злочинів. За новим Законом, ці особи вже мали би бути

в Електронному реєстрі геномної інформації людини. Отже, прийняття цього Закону сприятиме як профілактиці злочинності, так і боротьбі зі злочинністю та ефективному виконанню правоохоронними органами їхніх функцій (розшуку безвісти зниклих осіб і ідентифікації невпізнаних осіб). Як наслідок, вдосконалився робота правоохоронних органів та полегшиться розслідування найбільш важких кримінальних справ, особливо у випадку, якщо особа вчинила злочин повторно.

У свою чергу в МВС переконані, що цей закон дозволить експертам-криміналістам отримати дієвий інструмент із вдосконалення роботи з ідентифікації осіб, значно підвищить ефективність розкриття злочинів та скоординує зусилля правоохоронних органів у сфері боротьби із злочинністю.

Утім, більшість експертів вказують на ризики та низку недоліків, які не були враховані у фінальній редакції Закону. Насамперед в експертному просторі правозахисників та громадських активістів точаться дискусії про те, чи не спричинить такий Закон порушення прав та приватного життя особи.

З точки зору прав людини, геномна інформація входить до категорії так званих «чутливих» персональних даних, обробка яких забороняється. Вичерпний перелік підстав обробки чутливих категорій персональних даних особи визначено Законом України «Про захист персональних даних». Зокрема, пункти 1 та 7 ч. 2 ст. 7 цього Закону дозволяють таку обробку, якщо вона: здійснюється за умови надання суб'єктом персональних даних однозначної згоди на обробку таких даних (що покриває випадки добровільної реєстрації); стосується вироків суду, виконання завдань оперативно-розшукової чи контррозвідувальної діяльності, боротьби з тероризмом та здійснюється державним органом у межах його повноважень, визначених законом.

Загалом, юристи і правозахисники занепокоєні імовірними порушеннями у сфері приватності особи. Так на думку голови організації «Центр громадянських свобод» О. Матвійчук, мова йде про чутливі персональні дані, обробка яких заборонена. Законом «Про

захист персональних даних» встановлений вичерпний перелік підстав для їхньої обробки: «Профілактика і розкриття злочинів передбачає використання такої інформації, але у документі повинні бути чіткі запобіжники проти зловживання і надмірного втручання у сферу приватності.

Крім цього, тривале зберігання геномної інформації суперечать принципам обробки персональних даних у випадку, якщо суд винесе людині виправдувальний вирок» – зазначає О. Матвійчук.

Іще важливим моментом у цьому контексті є те, що Закон не визначає достатньо чітко того, які біологічні матеріали будуть збиратися, а як зазначають фахівці, посилення на кримінальне процесуальне законодавство щодо порядку їх збору теж не відповідає вимогам правової визначеності, що, у свою чергу, фактично дозволяє збирати доволі великий обсяг чутливих персональних даних.

Наприклад, за даними Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, до об'єктів біологічного походження, які досліджують у лабораторії біологічних досліджень та обліку Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України при проведенні молекулярно-генетичної експертизи, належать: кров, сперма, букальний епітелій, слина, піднігтьовий вміст, кістки і зуби, волосся з цибулиною. Тому доцільно було б більш точно визначити, який саме біологічний матеріал може бути відібраний в особи. Наступна проблема може виникнути в тому, що у більшості випадків відбір такого матеріалу повинен проводитися спеціалістом, а з цим можуть виникнути труднощі, також, викликає сумнів технічна можливість забезпечення зберігання біологічного матеріалу, адже деякий біологічний матеріал втрачає свої властивості та не може зберігатися протягом тривалого часу.

Наступним важливим моментом у категорії недоліків, на який звертають свою увагу експерти, є те, що Електронний реєстр Законом визначено як державну власність, держателем якої є Міністерство внутрішніх справ України, а

адміністратором – уповноважена Міністерством внутрішніх справ юридична особа, що належить до сфери його управління або перебуває у його підпорядкуванні. Тобто вся система функціонуватиме і регулюватиметься МВС. При цьому в Законі відсутні гарантії повної незалежності роботи зі збирання, зберігання та використання відповідних зразків, а також не прописаний механізм відповідальності за втрату генетичних даних людини. У свою чергу зосередження таких дискреційних повноважень в одному державному органі може призвести до службових зловживань у сфері оброблення та державної реєстрації геномної інформації людини. Окрім цього, порядок оброблення геномної інформації та ведення Бази даних установлюється Кабінетом Міністрів України. Що, у свою чергу, надає надзвичайно широку дискрецію для урядовців щодо встановлення регулювання. І як зазначають фахівці, це не відповідає вимогам ст. 6 Конвенції 108+ Ради Європи та Директиви ЄС 2016/680 щодо обробки персональних даних відповідальними органами з метою запобігання, розслідування, пошуку або обвинувачення у здійсненні кримінальних правопорушень.

Тому насамперед варто було б прописати в Законі гарантії прозорості та незалежної роботи зі збирання, зберігання і використання зразків ДНК.

Утім, у ст. 18 Закону пропонується покласти «контроль за додержанням прав людини і громадянина при державній реєстрації геномної інформації» на Уповноважену Верховної Ради України з прав людини. Проте є очевидним, що в цієї інституції просто немає ані повноважень, ані ресурсів для того, щоб контролювати цей процес. Як зазначає директор Харківського інституту соціальних досліджень Д. Кобзін, «... максимум, що може зробити омбудсмен, якщо візьметься працювати з порушеннями в сфері збору і використання ДНК – надсилати запити або писати звернення. Як варіант може ще бути виступ в комітетах Верховної Ради України. Іншого захисту для українців від зловживань МВС їхніми ДНК-даними у законодавця не знайшлося». Тому у цьому аспекті вкотре постає основна проблема захисту персональних даних

в Україні – відсутність окремого, незалежного регуляторного органу у сфері захисту даних, який би міг здійснювати системну перевірку, надавати консультації та накладати санкції за порушення законодавства у сфері захисту персональних даних.

Водночас, слід зауважити, що у Законі все ж встановлено можливість оскаржувати у судовому порядку певні рішення чи дії установ, які задіяні у проведенні державної реєстрації геномної інформації, та їх посадових осіб.

Ще одним небезпечним моментом у цьому Законі є відсутність належних та достатніх гарантій щодо запобігання зловживань інформацією, наприклад, її передачі для використання іншими органами для інших цілей. Адже зберігання так званих «ключів» та біологічних матеріалів, за допомогою яких можна буде розшифрувати дані з цієї бази, лежатиме на низці державних експертних установ, що будуть задіяні у проведенні експертиз. Таким чином, велика кількість розпорядників створює значні ризики витоку інформації, а концентрація збору, зберігання та управління доступом до таких даних у Міністерстві внутрішніх справ створює значні корупційні ризики, на що звернуло увагу у своєму висновку ГНЕУ.

Також бентежать деякі моменти, що не конкретизовані в Законі. Насамперед, це стосується:

– істотних ризиків щодо обробки геномної інформації, які пов'язані перш за все з доволі тривалими строками зберігання такої інформації. З урахуванням законодавства у сфері захисту персональних даних саме володілець (контролер) даних повинен вживати всіх організаційних та технічних заходів для забезпечення безпеки даних, що обробляються. Утім у Законі відсутні чіткі гарантії та запобіжники щодо попередження ризику втрати геномної інформації чи її витоку, а також не закріплений обов'язок володільця (контролера) повідомити особу про такі порушення безпеки персональних даних. Фактично питання запобігання ризику розкриття інформації для інших цілей чи її розголошення, у тому числі шляхом несанкціонованого доступу, у

Законі чітко врегульовано лише щодо обміну геномною інформацією з іншими країнами чи міжнародними організаціями під час кримінального провадження;

– сама процедура і порядок знищення геномної інформації особи Законом не врегульовані. І перевірити факт знищення фізично практично неможливо. Також у Законі не конкретизовані питання можливості вилучення геномної інформації у зв'язку зі смертю особи, яка її надала, що необхідно для того, щоб мінімізувати ризики доступу до персональних даних родичів такої особи. Так само відсутні положення щодо права на відкликання згоди на обробку видалення геномної інформації особою, яка їх надала;

– можливості бази ДНК-даних – значно більші, ніж указано в Законі. З цього приводу директор Харківського інституту соціальних досліджень Д. Кобзін, спираючись на зарубіжний досвід, говорить, що можливості бази ДНК-даних не обмежуються пошуком злочинців і впізнанням рештків. Так, наприклад, зразки можна використовувати, щоб установити (і зберігати) дані про батьківство/материнство (або його відсутність) певних осіб. Або, в іншому випадку, використовувати дані бази для оперативних дій стосовно родичів, що мають схожу ДНК з тією, що була здана військовослужбовцями. Або для того, щоб отримати інформацію про захворювання особи.

При цьому слід зауважити, що скласти повний список цих ризиків на сьогодні неможливо – ця сфера перебуває в періоді активного розвитку.

Неодноразово висловлювалася і думка про те, що створення єдиного реєстру ДНК-даних – черговий крок на шляху побудови системи тотального збору даних. Досвід не тільки Китаю, а й США і Великобританії показує, що робота зі створення баз ДНК завжди має тенденцію до розширення списків людей, що підлягають обліку. За словами директора Харківського інституту соціальних досліджень Д. Кобзіна, починають завжди зі злочинців, які скоїли тяжкі злочини, щоб отримати схвалення в суспільстві, однак невдовзі перелік осіб, у яких забирають зразки, поступово починають

розширювати – включають підозрюваних у скоєнні злочинів, потім – будь-яких затриманих або доставлених, потім – осіб, що претендують на певні посади, потім – мігрантів – застерігає експерт.

Утім, як зауважував у коментарі Радіо Свобода один з ініціаторів документа, голова Комітету з питань правоохоронної діяльності Д. Монастирський, це поширена світова практика, і більшість демократичних держав вже запровадила банк ДНК-даних. До того ж ухвалення цього Закону є важливим для виконання вимог міжнародних документів. Наприклад, відповідно до ст. 37 ЗУ «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства» для того, щоб запобігти скоєнню злочинів та забезпечити кримінальне переслідування, потрібно вживати заходів для накопичення та зберігання ідентифікаційних даних та ДНК осіб, яких засудили за скоєння правопорушень.

При цьому слід підкреслити, що Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» також передбачає можливість обміну геномною інформацією з іншими країнами та міжнародними організаціями під час кримінального провадження.

Зазначимо, що в Україні реєстр геномної інформації людини буде створюватися з огляду на досвід інших країн, оскільки практика функціонування реєстрів із геномною інформацією досить поширена у багатьох розвинутих країнах світу.

На сьогодні ДНК-бази вже створено у США, Польщі, Німеччині, Великій Британії та інших розвинутих країнах. Яскравим прикладом вільних баз даних з інформацією про нуклеотидні послідовності є Gen Bank, DDBJ (DNA Data Bank of Japan) та ENA (European Nucleotide Archive).

За інформацією ЗМІ комплексна база даних Gen Bank містить загальнодоступні послідовності нуклеотидів для 420 тис. офіційно описаних видів. Цей ресурс спочатку називався Los Alamos Sequence Database і був концептуалізований у 1979 р. В. Гоудом, фізиком-ядерником і піонером у галузі

біоінформатики в Лос-Аламоській національній лабораторії (LANL). Починаючи з 1981 р. база даних підтримується Національним центром біотехнологічної інформації США (NCBI), що входить до складу національних інститутів здоров'я та доступний на безоплатній основі дослідникам усього світу. До слова, Gen Bank отримує та поєднує дані багатьох лабораторій для більш ніж 100 тис. різних організмів, а також щоденно обмінюється даними з Європейським архівом нуклеотидів (ENA) та Банком даних ДНК Японії (DDBJ).

Досвід активного використання ДНК-даних у Сполучених Штатах Америки бере свій початок з 1994 р., коли почала працювати програма зі створення лабораторій комбінованої системи ДНК-індексу – CODIS. Ця система має три рівні: місцеві системи, системи штатів та національна система індексів. Також існують 3 індекси для зберігання профілів ДНК: індекс злочинців, арештованих та профілів, зібраних з місця злочину. Кожен штат має низку правил, що регулюють, які саме профілі можуть входити до бази даних штату. За інформацією в ЗМІ, станом на кінець 2021 р. CODIS містив понад 14 млн профілів злочинців та 4,5 млн профілів заарештованих.

При цьому, найбільшою базою геномної інформації у світі наразі володіє Велика Британія, у якій станом на кінець 2022 р. містилося близько 10 % даних ДНК від всього населення Сполученого Королівства. Цей реєстр має розгалужену систему і декілька рівнів перевірки для вирішення питання подальшого збереження даних у системі задля досягнення компромісу із суспільством, оскільки при функціонуванні такого реєстру необхідно забезпечувати баланс між правами особи та боротьбою зі злочинністю (URL: https://protocol.ua/ua/v_ukraini_zapochatkovano_bazu_genomnoi_informatsii_lyudini_shcho_vidomo).

Зауважимо, що на відміну від зарубіжних країн, особливістю українського реєстру є те, що до реєстру вноситимуть не лише геномну інформацію з місць злочинів та осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, а й зниклих безвісти осіб та невідомих трупів

людей, вноситимуть, як зазначалося вище, дані військовослужбовців, поліцейських та ін.

Таким чином, Україна може стати власницею найбільш повного реєстру геномної інформації у Європі.

Отже, з одного боку, таке нововведення можна оцінювати позитивно, адже це стане незамінним інструментом для криміналістики та в інших життєво важливих сферах. З іншого боку, залишаються ризики і загрози витоку інформації, які варто попередити та вжити відповідних заходів, запроваджуючи на практиці належні гарантії захисту від надмірного втручання в права особи. Адже це, у свою чергу, може створити численні проблеми у процесі його реалізації та постійні оскарження здійснення такої реєстрації (*Стаття підготовлена з використанням інформації таких джерел: Верховна Рада України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-IX?fbclid=IwAR1CbgZpCUhMK1XP44yYgIN5GKM77E3EJjlcdV7ab4kbWelvsjjKtBsGT3c#n40>); УГСІЛ (<https://helsinki.org.ua/articles/henomna-informatsiia-liudyny-dnk-oblik-v-umovakh-voiennoho-stanu-ta-ryzyku-pid-chas-obrobky/>); Лабораторія законодавчих ініціатив (<https://parlament.org.ua/2022/07/18/navishho-vlada-hoche-zbirati-genomnu-informatsiyu/>); Mind (<https://mind.ua/openmind/20244667-dnk-zlochiviv-navishcho-ukrayini-reestr-genomnoyi-informaciyi-lyudini>); ЛІГА ЗАКОН (https://jurliga.ligazakon.net/news/215195_zakon-pro-derzhavnu-restratsyu-genomno-nformats-lyudini-oftsyno-opublikovano); Вища школа адвокатури НААУ (<https://www.hsa.org.ua/blog/nabuv-chynnosti-zakon-pro-derzhavnu-reyestratsiyu-genomnoyi-informatsiyi-lyudyny-2391-ih/>); Лабораторія цифрової безпеки (<https://dslua.org/publications/shcho-netak-z-obrobkoiu-henomnoi-informatsii-v-zakonoproekti-4265/>); Слуга народу (<https://sluga-narodu.com/v-iacheslav-medianyk-v-ukraini-stvoriat-elektronnyu-reiestr-henomnoi-informatsii-liudyny/>); ОБОЗРЕВАТЕЛ (<https://news.obozrevatel.com/ukr/society/zastupnik-ministra-vnutrishnih-sprav-ukraini-igor-bondarenko.htm>); Протокол ([19](https://protocol.ua/ua/v_ukraini_zapochatkovano_</i></p>
</div>
<div data-bbox=)*

bazu_genomnoi_informatsii_lyudini_shcho_vidomo/); Українська правда (<https://www.pravda.com.ua/columns/2020/11/8/7272779/>); Радіо Свобода (<https://www.radiosvoboda.org/a/yaka-koryst-i-nebezpeka-u-reyestri-dnk/31239726.html>); (<http://grinchenko-inform.kubg.edu.ua/bazy-dnk-vsemogutni-i-vseznayuchi/#.Y5Dz23ZBxPY>); (<https://www.armyfm.com.ua/ua/yurist-pro-funkcionuvannya-reyestru-dnk-u-vijskovij-sferi/>); ([%D0%9C.%20%D0%94%D0%BE%20%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%83%20%D1%80%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E%20%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8....pdf?sequence=1&isAllowed=y\)\)*](http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/20095/%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%20%D0%9C.%20%D0%94%D0%BE%20%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%83%20%D1%80%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E%20%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8....pdf?sequence=1&isAllowed=y))).</i></p></div><div data-bbox=)*

Л. Чернявська, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

В Україні забезпечено законодавчий захист працівників від мобінгу

Наприкінці 2022 р. набули чинності два закони України щодо боротьби з мобінгом:

11 грудня 2022 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» від 16.11.2022 № 2759-ІХ (далі – Закон № 2759), який доповнює Кодекс законів про працю України новою ст. 2-2 «Заборона мобінгу (цькування)» і яким визначено поняття «мобінг» та врегульовано на законодавчому рівні права та гарантії для працівників, які постраждали від проявів цього негативного явища на робочому місці;

23 грудня 2022 р. набув чинності Закон України № 2806-ІХ «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» (далі – Закон № 2806).

Законом № 2759, зокрема, визначено, що мобінгом (цькуванням) є систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним

трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність.

Закон визначає, що формами психологічного та економічного тиску, зокрема, є:

– створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери (погрози, висміювання, наклепи, зневажливі зауваження, поведінка загрозливого, залякуючого, принизливого характеру та інші способи виведення працівника із психологічної рівноваги);

– безпідставне негативне виокремлення працівника з колективу або його ізоляція (незапрошення на зустрічі і наради, в яких працівник, відповідно до локальних нормативних актів та організаційно-розпорядчих актів має брати участь, перешкоджання виконанню ним своєї трудової функції, недопущення працівника на робоче місце, перенесення робочого місця в непристосовані для цього виду роботи місця);

– нерівність можливостей для навчання та кар'єрного зростання;

– нерівна оплата за працю рівної цінності, яка виконується працівниками однакової кваліфікації;

– безпідставне позбавлення працівника частини виплат (премій, бонусів та інших заохочень);

– необґрунтований нерівномірний розподіл роботодавцем навантаження і завдань між працівниками з однаковою кваліфікацією та продуктивністю праці, які виконують рівноцінну роботу.

Тож відтепер вчинення мобінгу в українському суспільстві законодавчо заборонено. А особи, які вважають, що вони зазнали мобінгу, мають право звернутися із скаргою до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, та/або до суду.

Законом № 2759 також передбачені нові підстави для звільнення: працівник має право у визначений ним строк розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавство про працю, умови колективного чи трудового договору, чинив мобінг стосовно працівника або не вживав заходів щодо його припинення.

Законом № 2759 передбачено, що працівнику, який звільняється через вчинення мобінгу, гарантовано виплату вихідної допомоги у розмірі не менше тримісячного середнього заробітку.

У свою чергу роботодавець теж має право розірвати трудовий договір зі своєї ініціативи (ст. 40 та 41 КЗпП):

– з працівником у випадку вчинення ним мобінгу;

– з керівником підприємства, установи, організації у випадку вчинення ним мобінгу незалежно від форм прояву та/або невжиття заходів щодо його припинення.

Водночас такі звільнення можуть відбуватися тільки у разі, коли вищевказані факти мобінгу встановлені судовим рішенням, яке набрало законної сили.

Щодо адміністративної відповідальності за мобінг, Законом № 2806 Кодекс про адміністративні правопорушення від 07.12.1984

№ 8073-Х доповнено новою ст. 173-5 «Мобінг (цькування)». Відповідно до вказаної статті вчинення мобінгу тягне за собою накладення штрафу від 100 до 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (1700 – 2550 грн) або громадські роботи на строк від 20 до 40 годин.

Вчинення такого діяння групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, – тягне за собою накладення штрафу від 200 до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (3400 – 5100 грн) або громадські роботи на строк від 40 до 60 годин.

Як зазначали у пояснювальній записці автори Закону № 2806, явище мобінгу є однією з форм дискримінації і пов'язане саме з трудовими відносинами, хоча в Україні донедавна залишалося як невидимим для суспільства, так і не відображеним у законодавстві.

Отже, своїми рішеннями Верховна Рада України визнала мобінг порушенням і наголосила на неприпустимі цього явища.

Як зазначила народна депутатка, членкиня Комітету Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій Ю. Гришина, в Україні є доволі велика кількість випадків, коли люди на роботі потерпають від системних цькувань, образ, психологічного чи економічного тиску. Це явище, фіксується в усьому світі і давно вже врегульовано в більшості демократичних держав. Нарешті Україна також ухвалила відповідні законопроекти. Для захисту себе, пояснила парламентарій, потерпілим потрібно:

– зафіксувати діяння колег чи свого керівництва. Наприклад, записати на диктофон розмови, зберегти електронне листування, зробити копії розпоряджень про преміювання та документа, який визначає підстави додаткових нарахувань;

– потім написати скаргу та разом із доказами відправити її до Держпраці. Відомство призначить перевірку, додатково зафіксує докази, випише протокол;

– це все надішлють до суду, який має встановити наявність мобінгу та призначити штраф кривдникам;

– потерпілий також може клопотати про відшкодування матеріальної чи моральної шкоди. Для цього потрібно надати суду докази такої необхідності. Наприклад, чеки про оплату консультацій з психологом або купівлю ліків для усунення негативних наслідків мобінгу.

Закон покладає на роботодавця обов'язок здійснювати заходи щодо запобігання та протидії мобінгу. Так, роботодавець зобов'язаний:

– вживати заходів для забезпечення безпеки і захисту фізичного та психічного здоров'я працівників, здійснювати профілактику ризиків та напруження на робочому місці, проводити інформаційні, навчальні та організаційні заходи щодо запобігання та протидії мобінгу;

– відшкодувати працівнику витрати на лікування у разі ушкодження його здоров'я внаслідок мобінгу та/або моральну шкоду.

Прогнозується, що реалізація цього Закону сприятиме забезпеченню захисту учасників трудових відносин від різних форм мобінгу.

Кабінет Міністрів України протягом трьох місяців з дня набрання чинності даними законами повинен буде привести свої нормативно-правові акти у відповідність, а також забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цих законів.

Сьогодні в більшості країн світу на законодавчому рівні регулюється протидія мобінгу.

Так, директива Європейського Союзу від 27.10.2000 № 2000/78/ЄС встановлює рівність поводження у сфері праці та зайнятості, визначаючи поведінку з метою створення ворожої, принижуючої гідність людини або образливої обстановки як переслідування працівника, що прирівнюється до дискримінації трудових прав. Вона чітко окреслює види дискримінацій на роботі та зобов'язує держави-члени організації всіляко сприяти запобіганню. Це стосується дискримінації за статевою ознакою, віком, сексуальною орієнтацією та іншим критеріям, коли це відбувається у трудовому колективі. Директива є обов'язковою для країн-членів союзу. Також

про запровадження заходів щодо протидії мобінгу йдеться в Директиві Європейського Союзу № 89/391/ЄС від 12 червня 1989 р. Вони покликані заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі. У Польщі, Франції та Швеції мобінг взагалі вважається різновидом психологічного насилля.

Відповідно до статті 26 Європейської соціальної хартії, держави взяли на себе зобов'язання сприяти запобіганню систематичним непорядним або явно негативним та образливим діям щодо окремих працівників на робочому місці або у зв'язку з виконанням роботи і вживати всіх відповідних заходів для захисту працівників від такої поведінки роботодавців. У багатьох іноземних країнах порушення законодавчих норм щодо мобінгу карається штрафами і звільненням.

В Україні до цього часу окремі статті трудового законодавства, які би захищали працівників від мобінгу, були відсутні. Найближчим до поняття мобінгу як психологічного знуцання є поняття утисків, наведене у Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012). Утиск – небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери.

Як зазначає доктор юридичних наук Т. Колеснік, запровадження прийнятих українським парламентом законодавчих норм є гармонійним продовженням політики боротьби з порушеннями права людини на повагу і спрямовані захист її честі й гідності. До того ж законодавчі ініціативи сприяють реалізації євроінтеграційного курсу України і націлені на забезпечення прав і свобод учасників трудових правовідносин як однієї із цінностей, закріплених в установчих актах ЄС.

Як відомо, Україна має міжнародні зобов'язання щодо протидії мобінгу.

21 грудня 2006 р. наша держава ратифікувала Європейську соціальну хартію та зобов'язалася виконувати ч. 2 ст. 26, яка закріплює право на гідне ставлення на роботі. Зокрема сприяти

запобіганню систематичним непорядним або явно негативним та образливим діям щодо окремих працівників на робочому місці або у зв'язку з виконанням роботи і вживати всіх відповідних заходів для захисту працівників від такої поведінки роботодавців.

У червні 2019 р. було прийнято Конвенцію МОП № 190 про викоринення насильства та домагань у сфері праці (далі – Конвенція МОП № 190) та супровідну Рекомендацію МОП № 206, які є першими міжнародними трудовими нормами із забезпечення загальної основи запобіганню та викоринення насильства та домагань у сфері праці, включаючи гендерно-обумовлені насильство та домагання. Вперше в міжнародному праві Конвенція містить конкретне визнання права кожного на вільну від насильства та домагань сферу праці, та визначає обов'язок поважати та сприяти реалізації цього права (ст. 4).

Відповідно до ст. 9 Конвенції МОП № 190 кожна держава-член МОП повинна прийняти закони та нормативні акти, що вимагають від роботодавців вжиття відповідних заходів для запобіганню насильству та домаганням у сфері праці, зокрема: прийняти та впровадити, політику на робочому місці щодо насильства та домагань; враховувати насильство та домагання та пов'язані з ними психосоціальні ризики при управлінні охороною праці.

Конвенція МОП № 190 передбачає забезпечення дотримання правових актів, доступ до засобів правового захисту і надання допомоги, як ключовий компонент будь-яких зусиль із припинення насильства і домагань. Це, зокрема, механізми врегулювання спорів на рівні підприємств і поза їх межами, суди і трибунали, а також доступ до підтримки, послуг і засобів правового захисту, зокрема для жертв гендерно-обумовленого насильства і домагань.

У Рекомендації МОП № 206 визнано також важливість отримання та моніторинг даних щодо випадків мобінгу. Відповідно до п. 22 Рекомендації держави-члени МОП повинні докладати зусиль для збору і публікації статистичних даних із розбивкою за статтю, формою насильства і домагань

та сектором економічної діяльності, а також за характеристиками груп, які перебувають у вразливому становищі. Це необхідно для обґрунтування і моніторингу політичних заходів реагування, спрямованих на запобігання насильству і домагань у сфері праці та на викоринення цих явищ.

Тож ухвалення парламентом України законів № 2806 та 2759 є важливим кроком на шляху виконання нашою державою міжнародних зобов'язань щодо протидії мобінгу.

Як зазначають експерти, явище мобінгу на робочому місці поширене у всьому світі, як у приватних компаніях, так і у державних структурах. Уперше воно було описане на початку 80-х років ХХ ст.

Дослідження показують, що рівень мобінгу на робочому місці становить майже 50 % у США, 4 % в Італії та 5–10 % в Європі. В Австралії за останні три роки повідомлення про знущання на робочому місці зросли на 70 %. Ще одне опитування (за результатами workplacebullying.com) показало, що 70 % осіб, які проваюють насильство – чоловіки, а понад 60 % потерпілих від мобінгу припадає на жіночу стать. В Україні, на жаль, не ведеться статистика щодо фіксування випадків мобінгу, що свідчить про масштаби правової неврегульованості цього явища і потребу у проведенні як якісних досліджень, так і моніторингу.

Тож позитивний зарубіжний досвід у питаннях протидії ознакам мобінгу на робочому місці є хорошим прикладом для України. Загалом на законодавчому рівні заборона мобінгу та його проявів запроваджена у Данії, Норвегії, Німеччині, Польщі, Італії, США, Великобританії, Квебеку, Франції.

Санкції за мобінг можуть варіюватися від штрафів або вилучення ліцензій до позбавлення волі. В Ірландії, Німеччині, Великій Британії, через принцип відповідальності роботодавця за дії інших осіб роботодавець відповідає за насильство – діяння, вчинені їх найманим працівником, – у тому разі, якщо роботодавець не може довести, що він перешкодив цьому працівникові скоїти акт насильства. У Фінляндії компенсаційні виплати за мобінг поширюються на агресивні дії третіх сторін,

якщо роботодавцем не були вжиті належні заходи до того, щоб пом'якшити ризики. У Японії суди передбачають можливість виплати компанією компенсації родинам працівників, що покінчили життя самогубством внаслідок сприйняття себе як жертви насильства на роботі.

У скандинавських країнах заборона мобінгу на законодавчому рівні була запроваджена у Данії – з 1975 р., Швеції та Норвегії – з 1977 р.

21 вересня 1993 р. у Швеції був прийнятий Указ Шведської національної ради з охорони праці щодо протидії віктимізації на робочому місці. Такий нормативний акт накладає на роботодавця обов'язок щодо розробки системи для виявлення та виправлення незадовільних умов праці, проблем організації роботи або недоліків співпраці, які можуть призвести до віктимізації (ст. 4). Також роботодавець повинен мати процедури надання допомоги або підтримки працівникам, які зазнають віктимізації (ст. 6). Наслідуючи шведський досвід, багато європейських країн запровадили власні закони, що забороняють знуцання на робочому місці.

У Норвегії, на відміну від Швеції, не було прийнято спеціального нормативного акта щодо заборони мобінгу. Чинне законодавство було удосконалено шляхом внесення змін до нього, а саме до Закону про захист робочого середовища, який був прийнятий ще у 1977 р. Так, 24 червня 1994 р. було включено окрему статтю (п. 41). Стаття цього нормативного акта наголошує на тому, що працівники не повинні підлягати впливу несприятливих фізичних або психічних факторів і не повинні зазнавати переслідувань або підпадати під інший негативний вплив. Вказується також на те, що робота має бути організована таким чином, щоб не принижувати гідність працівника.

17 січня 2002 р. Франція ухвалила спеціальний Закон «Про захист працівників від морального переслідування на робочому місці». І до трудового законодавства Франції було внесено доповнення щодо способів захисту права на гідність працівника під час трудової діяльності. Згідно зі ст. L.1152-1 Трудового кодексу Франції, «жоден працівник не повинен страждати через

численні випадки психологічного тиску проти нього, які спрямовані на погіршення умов праці та можуть порушувати його права і гідність, негативно впливати на його фізичне та психічне здоров'я або перешкоджати його професійному майбутньому». Трудовий кодекс Франції також передбачає санкції стосовно моберів – позбавлення волі (до одного року) і/або грошовий штраф у розмірі 3750 євро. Кодекс уповноважує роботодавця дисциплінарно судити працівника, який здійснює мобінг, і містить положення про захист жертви мобінгу. Так, працівник, який став жертвою, може ініціювати спеціальну процедуру посередництва для вирішення ситуації, що склалася. Так само забороняється проводити будь-які санкції чи розривати трудові відносини із працівником, який став жертвою мобінгу або відмовився його терпіти. Трудовий кодекс Франції містить також і норми із запобігання психологічному тиску, а саме ст. L.1152-2, згідно з якою роботодавець повинен ужити всіх необхідних заходів для запобігання поведінки знуцань; ст. L.4121-1 закріплює обов'язок роботодавця вжити необхідних заходів із гарантування безпеки та захисту фізичного та психічного здоров'я працівників, а саме: превентивні заходи із приводу соціально-психологічного клімату в колективі, інформаційні та навчальні заходи із проблемних питань. Роботодавець повинен забезпечити адаптацію цих заходів з метою врахування мінливих обставин і спрямувати їх на поліпшення наявних ситуацій.

У Німеччині відсутній окремий нормативний акт, присвячений забороні мобінгу або психологічного переслідування працівників. Однак існують окремі нормативні акти, які так чи інакше стосуються регулювання цього питання. Зокрема, німецький уряд 12 грудня 1995 р. ухвалив рішення щодо створення Асоціації по боротьбі з психосоціальним стресом і мобінгом. Згідно з позицією цієї організації мобінг означає знуцання, конфлікт на робочому місці, який здійснюється у прямій або в опосередкованій формі протягом тривалого періоду, тобто систематично. Крім того, багато підприємств Німеччини на локальному

рівні встановлюють правила й норми щодо запобігання мобінгу та боротьби зі стресами на роботі. Федеративний суд Німеччини з трудових спорів поняття «мобінг» визначає як «систематичний прояв ворожості, знуцання та дискримінації – як серед найманих працівників, так і щодо підлеглих з боку керівництва». Підписання так званих «антимобінгових угод» є поширеним у Німеччині та Люксембурзі.

У Бельгії в 2002 р. теж був прийнятий Закон «Про захист від насильства, мобінгу та сексуального домагання на роботі». Закон передбачає специфічні правила щодо усунення насильства, сексуального домагання та загалом мобінгу на робочому місці. Закон регулює обов'язки роботодавця забезпечувати швидке, об'єктивне розслідування та підтримку жертви мобінгу, необхідне навчання та інформацію і навіть застосовувати превентивні заходи для усунення стресу та поліпшення клімату серед персоналу. Тягар доказу лягає на особу, яка звинувачується в мобінгу і якій необхідно довести, що відповідні дії з її боку не є мобінгом. У всіх працівників є обов'язок брати активну участь в профілактиці психологічного тиску й утримуватися від будь-яких дій, які можуть бути розцінені як мобінг.

Порівняно з іншими країнами, в Італії відмінною особливістю підходу до захисту працівника від мобінгу є те, що у таких справах працівник повинен довести факти, що свідчать про домагання, шкоду здоров'ю і причинний зв'язок між ними, на відміну від інших країн, де мобер має виправдовувати себе та свої дії. У правовій системі Італії захист від мобінгу врегульовано конституційним і цивільним законодавством. Так, ст. 32 Конституції Італії встановлює право на захист здоров'я як одне з основних прав людини. Ст. 35 Конституції Італії захищає працю у всіх її формах і проявах. Здійснення приватної господарської діяльності не повинно суперечити суспільним потребам і шкодити безпеці, свободі та людській гідності. В Італії терміном «мобінг» позначаються явища психологічного тиску, погане ставлення, вербальна агресія. Вживаються також терміни «психологічний тиск» і «психологічний тероризм». У цій країні захист працівника

від мобінгу будується на широкому судовому тлумаченні необхідності захисту особистості працівника (ст. 2087 Цивільного кодексу Італії) і метою боротьби з пресингом є забезпечення захисту гідності найманого працівника. Також в Італії була утворена асоціація для боротьби з мобінгом у 1996 р. Її головною метою є:

- сприяння, підтримка та координація наукових досліджень, консультаційних досліджень, публікацій і семінарів по темі мобінгу;

- підвищення обізнаності, тобто інформаційні послуги;

- профілактика, догляд і фізична і психологічна реабілітація особам, постраждалим від мобінгу, як у соціальному, так і професійному середовищі, у тому числі проходження стаціонарного лікування.

У Німеччині подібна організація – Асоціація по боротьбі з психосоціальним стресом і мобінгом (Gesellschaft gegen psychosozialen Streß und Mobbing e.V.) – була створена 12 грудня 1995 р.

У Канаді насильство на робочому місці заборонено в законодавстві про працю та у законодавстві про недопущення дискримінації.

На Мальті насильство на робочому місці заборонене в трудовому й кримінальному законодавстві та у законодавстві про недопущення дискримінації.

Водночас у багатьох країнах світу є прогресивні системи протидії мобінгу, що охоплюють також різноманітні профілактичні та освітні заходи, спрямовані на попередження насильства у трудовому колективі. У Швеції, крім нормативного регулювання питання боротьби з мобінгом, існує посада омбудсмена з питань боротьби з порушенням прав у галузі трудових і соціальних відносин. Оскільки розроблення рекомендацій потребує регулювання, то цим повинна займатися група фахівців, яку очолює омбудсмен. У Пакистані також існує федеральний омбудсмен із питань захисту жінок від переслідувань на робочому місці.

Експерти висловлюються за доцільність і в Україні створити аналогічні інституції.

Адвокати А. Франкова і В. Поліщук зазначають, що набуття чинності законами

України щодо запобігання та протидії мобінгу стало значущим фактором у сфері захисту трудових прав в нашій державі. Закони усунули прогалини у трудовому законодавстві, а саме захист працівників від дискримінаційних посягань на їхні права, свободи, інтереси. Юристи також зауважують, що до набрання чинності зазначеними Законами позивачі у справах, предметом яких є трудові спори, вже оперували поняттям «мобінг», про що свідчить ціла низка судових рішень у справах, позови у яких були задоволені повністю або частково. На думку А. Франкової, законодавство України містить низку імперативних загальних правових норм, що призначені охороняти права, свободи та інтереси людини та протидіяти будь-яким видам дискримінації та мобінгу. Юристи наголошують, що прийняті закони втілюють у правове життя України загальноприйняті міжнародні норми, що сприяє наданню правової визначеності поняттю «мобінг» у судових процесах в Україні, приведенню національного законодавства у відповідність із законодавством ЄС.

Водночас В. Поліщук зазначає, що для зменшення цього явища у колективі доцільно додатково зазначити про заборону мобінгу (цькування) у локальних нормативно-правових актах, де також згадати про порядок розслідування мобінгу на робочому місці та ймовірно і про санкції за мобінг у колективі.

Експерти також звертають увагу на брак досліджень явища мобінгу та суспільного обговорення цієї теми в Україні. І наголошують, що законодавчий захист від цього ганебного явища повинен започаткувати зміну ситуації на краще.

Фахівці Аналітичного центру «ЮрФем» вважають, що для ефективної боротьби з мобінгом в Україні варто проводити активну роботу із суспільством задля підвищення обізнаності щодо цього негативного явища. Це може реалізовуватись через створення соціальної реклами, тренінгів, посібників, інформаційний кампаній, створення застосунків, де можна було б фіксувати мобінг, ведення статистики мобінгу тощо. Також для ефективного провадження адміністративної

відповідальності за мобінг потрібна якісна робота з правоохоронними органами щодо належного фіксування випадків насильства на робочому місці, а також навчання суддів для розгляду такого роду справ.

Українські експерти прийняття закону про мобінг загалом оцінюють позитивно – адже проблему визнано і визначено як порушення трудового законодавства. Як зазначає юристка ГО «Трудові ініціативи» Н. Йолкіна, у законі подано вичерпний перелік форм як того, що являється мобінгом, так і тих документів, що є відповідними доказами для суду.

Водночас деякі експерти звертають увагу на недостатню розробку чіткої «карти мобінгу». Так, HR-експертка Т. Пашкіна, зазначає, що, наприклад, у Швеції визнано 45 варіацій поведінки, які є типовими для мобінгу.

Деякі експерти висловлюють думку, що такі злочини буде надзвичайно складно довести.

Окрім того, говорячи про проблему судових розглядів таких справ, юристка О. Степаненко зазначає, що оскільки судова система нині в Україні перевантажена, розгляд таких справ може тягнутися місяцями, а в цей час людина перебуватиме під тиском, який може посилитися. Тому вона наголошує на потребі створення дієвих інструментів, які можна буде застосувати одразу на роботі без суду.

Водночас окремі фахівці, як наприклад А. Шаригіна, яка працювала більше 10 років у сфері управління персоналом, переконані, що протидія мобінгу це справа не законодавчого регулювання, а переважно питання комунікацій та конкуренції. Бо тема мобінгу дуже близька до теми захисту трудових прав і дотримання роботодавцями законодавства про працю. Адже відповідно до Кодексу законів про працю, працівник має право, зокрема, і на гідне ставлення з боку роботодавця та інших працівників.

Підсумовуючи сказане, можна зазначити, що введення в Україні на законодавчому рівні захисту учасників трудових відносин від різних форм мобінгу є однозначно позитивним. Насамперед ці прийняті закони спрямовані на захист прав людини, її честь та гідність. Передбачено, що мобінг може проявлятися

не лише у формі активних дій, а й через бездіяльність чи навіть застосування засобів електронних комунікацій. Окрім легальної дефініції мобінгу, з'явилося визначення його основних ознак, які допомагають, зокрема, під час здійснення правової кваліфікації діяння. Необхідність внесення таких змін в трудове законодавство України назріла вже давно. Цей законодавчий крок наближає норми українського законодавства до європейських стандартів і є необхідним для належного виконання ряду міжнародних зобов'язань та у зв'язку з імплементацією Угоди про асоціацію з ЄС. Він дає надію на створення дієвого механізму для реалізації вимог Законів на практиці, адже честь та гідність українців, безперечно, мають бути недоторканими. Крім того, реалізація положень цих законів, безумовно, сприятиме підвищенню продуктивності праці, яка значною мірою залежить від психологічного клімату в колективі.

Закріплення в законах, локальних нормативно-правових актах норм і правил, що забезпечують кожному працівникові максимальний соціально-психологічний комфорт на робочому місці та гарантують неприпустимість мобінгу, є необхідним кроком у правовому регулюванні праці України на сучасному етапі. Такі норми відображають рівень культури суспільства, його цивілізованість, а також якісно новий характер сучасних трудових відносин, у яких найманий працівник – це добре освічена, висококваліфікована, різнобічно розвинута людина з притаманним їй почуттям власної гідності (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-IX#Text>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-IX#Text>; <https://www.rada.gov.ua/news/razom/230333.html>); Everlegal (<https://everlegal.ua/zakon-pro-mobing-chogochikuvaty-robotodavtsyam>);*

Sobitie.com.ua/ukraine/novyny/za-[tskuvannya-na-roboti-vidteper-shtrafuvatymut-zakon-pro-mobinh-nabrav-chynnosti](https://sobitie.com.ua/ukraine/novyny/za-roboti-vidteper-shtrafuvatymut-zakon-pro-mobinh-nabrav-chynnosti)); М.Е.Доc (<https://medoc.ua/blog/zakon-pro-protidiju-mobingu-chinnij-z-11-grudnja-2022-r>); Заборона (<https://zaborona.com/v-ukrayini-zmozhut-karaty-zamobing-zakony-projshly-pershe-chytannya/>); Зміст (<https://zmist.pl.ua/publications/na-robotu-yak-na-katorgu-shcho-take-mobing-na-robochomu-misci>); Правовий часопис Донбасу (<https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/8-kol%D1%94snik.pdf>); Портал «TrueUA» (<https://trueua.info/news/v-ukraini-pochav-diyati-zakon-pro-mobing-yaki-shtrafi-vin-peredbachaye>); Аналітичний центр «ЮрФем» (<https://jurfem.com.ua/pravove-reguluvannya-mobingu-ch-1/>; <https://jurfem.com.ua/pravove-reguluvannya-mobingu-chastyna-2/>); Dictio (<https://www.dictio.com.ua/news/mobing-pravo-na-zahist>); Проблеми економіки (https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2018-1_0-pages-315_320.pdf); Юридична Газета (<https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/shchob-ne-zackuvali-protidiya-mobingu-analiz-mizhnarodnih-norm-ta-ukrayinskogo-zakonodavstva.html>); Сьогодні (<https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/mobbing-na-rabote-chto-eto-takoe-i-kak-za-nego-budut-nakazyvat-v-ukraine-1231586.html>); Газета по-українськи (https://gazeta.ua/articles/ukraine-newspaper/_za-prinizhennya-koleg-shtrafuvatimut/1111110); Новослобідська громада (<https://novoslobidska-gromada.gov.ua/news/1672255592/>); Юридична сотня (<https://legal100.org.ua/administrativna-vidpovidalnist-za-vchinennya-mobingu-4306-vid-02-11-2020/>); «Закон і Бізнес» (https://zib.com.ua/ua/153847-za_ckuvannya_u_kolektivi_zaplatit_robotodavec_priynyato_zak.html); Право та інновації (<https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/af71fc9b-1483-4951-af3c-9b44269f310b/content>).

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Анжеліка Лівіцька, керівниця практики Будівництва, Захисту довкілля та сталого розвитку ASTERS

Огляд законопроекту 5655

Вже котрий тиждень спостерігаючи про баталії навколо законопроекту 5655 вирішила висловити свою професійну думку.

...Про що законопроект? І чому він настільки важливий?

Законопроект 5655 – це другий етап реалізації будівельної реформи. Тої самої, по яку голосно говорили ще 2 роки назад. 1-й етап реформи – це перетворення ДАБІ в ДІАМ. Тоді ідея перетворення абсолютно корумпованої ДАБІ в прозору структуру і повна зміна правил гри на містобудівному ринку виглядали якоюсь нереалістичною фантазією.

Але незважаючи на зневірення на ринку вдалося запустити роботу ДІАМ, зусиллями різних фахівців та представників різних міністерств запустити e-construction і відійти від радянського корупційного минулого в адекватне регулювання містобудівних процесів.

Проте, реформа ДАБІ – ДІАМ – це лише перший етап містобудівної реформи, другий етап – це докорінна зміна взаємодії в містобудуванні.

Законопроект за своєю суттю переводить Україну з радянського режиму «коли на кожний крок отримай дозвіл» (що і є джерелом корупції) в режим власник/користувач земельної ділянки одразу отримує всі умови та обмежень будівництва, в тому числі перелік всіх можливих типів об'єктів, які допускається будувати на його ділянці. Така модель застосовується у країнах Європи і дозволяє значно скоротити строки реалізації проєктів будівництва, мінімізує корупцію та дає можливість відслідкувати довгостроковий публічний інтерес щодо розвитку та планування територій.

Ще важливі зміни стосуються і здійснення містобудівного контролю та нагляду, підвищення відповідальності у сфері містобудування, вирішення проблем культурної спадщини і т.д.

Чому навкруги стільки галасу?

Тому що законопроект докорінно змінює систему взаємодії в сфері містобудування.

На мій погляд, основними моментами через які почалася відверта хвиля хейту на адресу законопроекту, а потім і його авторів є наступні:

Архітектори критикують законопроект за утиски прав архітекторів та ризики монополізації ринку. З боку архітекторів лунає думка, що законопроект враховує виключно інтереси забудовників і нашкодить містам.

Представники органів місцевого самоврядування виступили з заявою, що законопроект – це лобізм великих забудовників та обмеження прав місцевого самоврядування.

Громадські активісти апелюють до того, що законопроект лишає громадськість інструментів для громадського контролю.

Кожна з заяв супроводжувалася досить емоційними заявами та «переходом на особистості». В професійній юридичній (та будь – якій іншій) сфері так не роблять. Емоції з'являються там, де відсутня або недостатня експертиза. В професійній юридичній сфері ми оцінюємо матеріал з точки зору: (1) потенційних правових наслідків; (2) створення можливих юридичних колізій; (3) можливості практичної реалізації норм; (4) звуження чи розширення прав суб'єктів правовідносин; (5) економічного ефекту; (6) ефективності вирішення існуючих проблем. Ось настільки просто. І... без жодних емоцій.

Чи проходив законопроект громадське обговорення та необхідні експертизи або де є відверта неправда?

Законопроект проходив громадське обговорення.

* Збережено стиль і граматику оригіналу

Так! Лише ваша покорна слуга була залучена до обговорення законопроекту на різних етапах його розгляду 7 разів. Пам'ятаю, що професійні платформи ЕВА та інші також проводили відповідні обговорення.

Опрацювання законопроекту було і в Конфедерації будівельників України, і в інших експертних колах.

Тому хочу акцентувати дуже важливий момент – публікації в пресі, які говорять, що законопроект не мав публічного обговорення – відверта неправда.

Навпаки, він обговорювався у кожній своїй версії. Можна говорити про те, чи були прийняті чи не були прийняті ті чи інші зауваження, але всі хто стверджують, що законопроект не проходив обговорення – говорять неправду.

Що стосується проходження необхідних експертиз – вони також були здійснені. Посилання на те, що законопроект змінився від часу його проведення експертизи і до моменту його остаточного прийняття є коректними. Але це відбувається з усіма законопроектами, чи не так? Колеги по юридичному цеху це підтвердять.

Які положення законопроекту є вкрай важливими?

Тут я зупинюся на саме тих моментах, які жваво обговорювалися під час експертних зустрічей, викликали дискусії і де (станом на зараз) є чітко (в деяких випадках не досить чітко) висловлена позиція інтересантів, про те що «законопроект поганий».

Почнемо з тих 3-х аспектів, про які я писала раніше:

Архітектори критикують законопроект за утиски прав архітекторів та ризики монополізації ринку. З боку архітекторів лунає думка, що законопроект враховує виключно інтереси забудовників і нашкодить містам.

Фактично архітектори вважають, що законопроект передбачає, що договір на розробку проекту є одночасно авторським і буде давати забудовнику право вимагати від розробника передати майнові авторські права, як умову його найму. Як наслідок, володіння майновими авторськими правами буде дозволяти замовнику змінити розробника

(тобто здійснювати потенційне порушення авторського права).

Давайте подивимось чи це так згідно законопроекту. Перше важливе застереження. Питання, які пов'язані з правами автора врегульовані нормами Цивільного кодексу України та Законом України «Про авторське право і суміжні права». Законопроект їх не змінює. Ще раз підкреслюю. Законопроект їх не змінює.

Друге. Законопроект дає можливість додатково автору передати свої майнові права інтелектуальної власності за договором іншій особі. Ще раз. Можливість (тобто варіативність). За договором (тобто за згодою сторін). В чому порушення? Аргументуйте, якщо можете.

І на будь – який такий контраргумент і мені є безліч історій, коли іноземні інвестори купували в Україні компанію з проектом під ключ і надали намагалися змінити проектні рішення. І в кожному (тут я підкреслюю) в кожному випадку сума, яку просив архітектор для того щоб надати згоду на зміну проекту була просто космічна.

І якщо, на думку архітектурної спільноти (яку я дуже поважаю) це питання має бути окремо обговорено, то давайте проводити обговорення чесно. Як раз в контексті практики реалізації авторського права в будівельних проектах.

Представники органів місцевого самоврядування виступили з заявою, що законопроект – це лобізм великих забудовників та обмеження прав місцевого самоврядування.

Ця заява для мене як юриста не містить юридичного аналізу, а є таким собі розмитим звинуваченням. Важко апелювати і оцінювати заяви, які не мають під собою детального юридичного аналізу з посиланням на норми законопроекту. Але достатньо легко зробити аналіз між тим які права зараз мають органи місцевого самоврядування зараз і як вони зміняться згідно законопроекту.

Провівши аналіз норм чинного законодавства і норм законопроекту я бачу різницю в можливості здійснення функції контролю з боку органів місцевого самоврядування (надалі «ОМС»).

Що зараз? Величезний перелік повноважень ОМС у сфері будівництва передбачений ст. 31 Закону України «Про місцеве самоврядування». Чи він буде докорінно змінений? Ні.

Що пропонує законопроект додатково стосовно роботи ОМС? Що у разі якщо щодо об'єкта отримано право на виконання будівельних робіт – ОМС ініціює перевірку, яка здійснюється відповідним органом містобудівного контролю, а при необхідності ініціює перевірку в рамках державного містобудівного нагляду. У разі якщо щодо об'єкта не отримано право на виконання будівельних робіт – здійснює перевірку щодо об'єкта будівництва та навіть може винести рішення про демонтаж (знесення) незаконного об'єкта. То де звуження прав? В чому? В якій частині?

Громадські активісти апелюють до того, що законопроект лишає громадськість інструментів для громадського контролю.

Проаналізувавши законопроект я не бачу норм які б звужували права громадськості щодо інструментів громадського контролю. Навпаки, в законопроекті чітко передбачено, можливість подання заяви щодо державного містобудівного нагляду будь-якими фізичними та юридичними особами, щодо можливості недотримання об'єктами нагляду вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, нормативних документів, обов'язковість застосування яких встановлена законодавством. Так, норми законопроекту передбачають, що заява яких містить фактичні дані, що вказують на такі порушення. Так де, та в чому звуження чи позбавлення права на громадський контроль. Якщо можете – апелюйте, але з виваженою юридичною позицією (пряме посилення на норми чинного законодавства та норми законопроекту). Голосні вигукування без ніякого юридичного фактажу та аналізу на мене не діють. Ми ж в професійній сфері, тому, будь – ласка, детальний аналіз і обґрунтованість стверджень.

Які ще норми законопроекту є ще дуже обговорюваними?

Культурна спадщина.

Ситуація тут наразі патова. З одного боку органи місцевого самоврядування дуже погано

контролюють належне використання культурної спадщини (тут варто згадати кількість випадків, коли об'єкти культурної спадщини були доведені до стану «само впало»). З іншого боку, будь – які запити забудовників щодо отримання погоджень від органів культурної спадщини якимось «постійно – системно» губляться в тих самих органах культурної спадщини. Особисто я думаю, що це пов'язано з якимось особливим відчуттям часу в тих самих органах. Час там наче застиглий. Тому і радію, що законопроектом передбачені певні часові обмеження і визначенні процедурні питання взаємодії органів культурної спадщини. Це, сподіваюсь, їх певним чином організує.

Підвищення рівня відповідальності.

Так, законопроектом передбачено збільшення рівня штрафів у рази. Чи це погано? Давайте згадаємо чому в нас з'явилися історії системних самобудів багатопверхових будівель?

Все просто – математика, прибуток та безкарність. Якщо забудовник робить самовільне зайняття земельної ділянки, буде на ній багатопверховий будинок в якій інвестують громадяни, потім, не закінчивши цей будинок іммігрує десь на якісь чудові острови, то чи буде у громадян інвесторів можливість захистити себе і отримати довгоочікуване житло? Досвід нашої країни вказує на те, що навіть якщо громадяни знайдуть захист у судах виконання рішень суду не буде можливим.

А чому так? Тому що на стадії проведення контролю непорядний забудовник не був покараний, чи, можливо, навіть був покараний – символічним штрафом у декілька десятків тисяч гривень. Що це у порівнянні з коштами які він залучив від інвесторів і «зеконював» не вносячи орендну плату за земельну ділянку.

А потім ми довго роками шукаємо юридичне рішення для понад 40 самобудів одного дуже спритного забудовника. І це лише в Києві. Ви досі проти підвищення рівня відповідальності у сфері містобудування? Якщо так, то аргументуйте.

Так, можна говорити, що з точки зору юридичної техніки законопроект є складним, тому що вносить численну кількість змін в діючі нормативно – правові акти. Можливо,

треба було пройти ще довший і важкий шлях і розробити кодифікований нормативно – правовий акт (наприклад «Містобудівний кодекс»). Можливо.

Так, законопроект складний та дуже комплексний. Так, його опрацювання потребує значного часу, високого рівня професійних знань, але це не означає що він поганий. Він чудовий. І дуже потрібний.

P.S. Моя професійна думка може стати предметом критики, проте, тільки конструктивної. Іншу – не сприймаю (https://censor.net/ua/blogs/3389394/oglyad_zakonoproektu_5655). – 2022. – 26.12).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Любомир Зубач, заступник міського голови Львова з містобудування, народний депутат ВРУ VIII скликання (Об'єднання «Самопоміч»), юрист

Закон 5655 – і можна забути про історичну архітектуру

Ця реформа позбавить нас історії.

Скажете: «Він перебільшує». А от і ні.

Давайте поглянемо, що саме заховали автори закону 5655 поміж численних правок у частині охорони культурної та історичної спадщини.

Про масштаб питання

Місто Львів. Уся його центральна площа Ринок є історичною пам'яткою. Навіть не так: увесь Старий Львів є надбанням української архітектурної історії. Не мало не багато, а площа історичного Середмістя – 141,5 га. Це фактично 10% всієї території Львова. А ще є ансамбль собору Святого Юра...

Загалом у Львові – понад дві з половиною тисячі офіційно визнаних пам'яток архітектури та культури. І все це закон 5655 дозволяє трансформувати / забудувати / перебудувати в найближчому часі. При чому для цього забудовникам не треба буде докладати якихось надзусиль.

Для історичного міста Львова закон 5655 – велика біда. Зрештою, так само, як і для історичного Чернігова, Києва чи Чернівців.

Будівництво в історичному ареалі абсолютно вітається

Якщо дуже коротко, то закон 5655 банально суперечить Закону про охорону культурної спадщини. Той і так був далекий від досконалості та потребував якісних змін. Хто з ним працював, точно знає. Але закон 5655 «перевершив» усі очікування.

По-перше, він позбавляє органи місцевого самоврядування повноважень давати висновки щодо проєктів реставрації пам'яток, проєктів будівництва в межах територій пам'яток культурної спадщини, історико-культурних заповідників, історичних ареалів тощо.

По-друге, обмежує повноваження і державних органів охорони культурної спадщини, оскільки передбачає погодження лише документації на реставрацію та проєктної документації щодо об'єктів, розташованих на територій об'єктів всесвітньої культурної спадщини чи їхніх буферних зон.

Хоча закон про охорону культурної спадщини передбачає погодження проєктної документації щодо всіх архітектурних перетворень, реалізація яких може позначитися на стані пам'яток, їхніх територій і зон охорони.

Можна порушити проєктну документацію, збудувавши зайвий поверх або іншим чином. А якщо приватний контролер не визнає це самочинним будівництвом, то в замовника буде час для внесення змін в проєктну документацію – і все залагодиться. Прекрасна опція.

Тобто будівництво в історичному ареалі абсолютно вітається! А органи самоврядування у питаннях охорони культурної спадщини загалом вилучили з процесу.

Наслідки – можуть руйнуватися пам'ятки архітектури. Їх можуть розбирати, до них можуть прибудовувати, наприклад, балкон, обшитий вагонкою. А чому ні, якщо закон дозволяє?

«Фахівець з охорони культурної спадщини» – хто він?

Закон 5655 дозволяє замовникові чи проєктанту самостійно підтвердити на запит Реєстру будівельної діяльності факт знаходження (чи незнаходження) проєктованого об'єкту в межах території пам'яток культурної

спадщини, історико-культурних заповідників, історичних ареалів тощо.

Нова стаття 31 дозволяє «погодження за замовчуванням» проєктної документації на реставрацію пам'яток культурної спадщини як національного, так і місцевого значення. Виняток – тобто за будь-яких підстав слід чекати «погодження» – зробили лише для об'єктів, розташованих на території об'єктів всесвітньої культурної спадщини чи їхніх буферних зон.

Тобто закон прописано так: якщо забудовник здійснює реконструкцію (реставрацію) пам'ятки національного значення і подає в Мінкульт на погодження проєкт, то коли протягом 30 календарних днів не отримує ні заперечень, ні погоджень, то проєкт вважається погодженим.

Що таке 30 календарних днів для такої величезної бюрократичної машини, як міністерство? Це ніщо. Тому припускаю, що більшість погоджень буде саме за замовчуванням.

Вивів закон на сцену і нових персон – стаття про експертизу проєктної документації передбачає появу «фахівця з охорони культурної спадщини». Саме так умовний «фахівець», а не орган охорони культурної спадщини одержує право робити «експертизу» проєктної документації у разі нового будівництва у межах територій пам'яток культурної спадщини, історико-культурних заповідників і заповідних територій тощо.

Хто цей «фахівець» – архітектор, історик чи будівельник? Найімовірніше, просто той, хто отримає якийсь папір – сертифікат чи ще якийсь «добро» від міністерства.

Чули про «чорних» реєстраторів? Припускаю, це буде щось подібне.

Реєстрація права на будівництво замість дозволу

Стаття 34 надає можливість на автоматичну реєстрацію у сфері містобудівної діяльності без розгляду заяви державним реєстратором.

Друзі, такого навіть для реєстрації нерухомого майна не передбачено. Чому ж тут такі «пільги»?

Ще один момент – оскаржити в адміністративному порядку до Мінрегіону

можна лише «відмову в державній реєстрації» (стаття 46). Утім водночас якщо є питання до здійснення реєстрації – дорога лише в суд.

«Беззубий» контроль, моніторинг та інші неприємності

Громаду позбавляють контролю за будівництвом на її території і залучають приватних контролерів. Але навіть приватні контролери обмежуються лише приписами! А штраф на замовника, підрядника може накласти винятково суд. Про моніторинг без доступу на будівельний майданчик уже чули всі, правда ж?

Якщо зареєстрував право на підготовчі роботи – прокладай шляхи, видаляй насадження, встановлюй споруди без участі самоврядування та дозволу на порушення благоустрою. Історичний, столітній дуб – не чули, не знаємо. Заважає будівництву – видаляємо.

Самочинне будівництво? Лише якщо його таким визнали рішенням, наприклад, «приватного контролера», та й взагалі не факт, що ми тепер цим терміном зможемо оперувати. Адже контролер не зможе прийняти рішення про самочинне будівництво, якщо «хтось» вже встиг зареєструвати речові права чи обтяження на об'єкт будівництва (чи на його частину).

Загалом містобудівний нагляд асиметричний. Тобто ініціювати перевірку щодо органів містобудування та архітектури місцевих рад можуть всі – замовник, підрядник, проєктант, орган містобудівного контролю. Натомість органи містобудування та архітектури місцевих рад не отримали права ініціювати нагляд щодо жодного учасника містобудівної діяльності.

Невтішні висновки для історії

Отака-от у нас історія виходить. Зовсім не історична, якщо чесно.

В історичних міст (а в Україні таких чимало) основний капітал – це історичні пам'ятки. І основне призначення сучасників – це зберігати їх. У законі 5655 цього зовсім не видно. У разі вступу в дію він призведе до хаотичної забудови і знищить можливості місцевого самоврядування контролювати будівництво на своїй же території (https://censor.net/ua/blogs/3389521/zakon_5655_i_mojna_zabuty_pro_istorychnu_arhitekturu). – 2022. – 27.12).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Михайло Жернаков, голова правління Фондації DEJURE, д.ю.н.

Досить міфології. Внесіть зміни до закону про КСУ, яких вимагає ЄС

Схоже, влада так нічого не зрозуміла з ситуації з законом про КСУ. І вибрала найгірший для нас варіант – продовжувати вдавати, що заяви речниці Єврокомісії про необхідність зміни закону не було.

Інакше мені складно пояснити для чого тексти з «розвінчуванням міфів», у яких голова комітету з правової політики Денис Маслов намагається пояснити, що планів брати під контроль КСУ не було, бо «хотіли б – призначили б узагалі без процедури», а участь громадськості в процесі передбачена, бо вона може надсилати комісії листи (!).

Пане Денисе, нам є що сказати по кожному з пунктів. Але це все не має жодного значення.

Має значення те, що ЄС на найвищому рівні вимагає змін до закону: потрібен сьомий, незалежний член комісії. І ці зміни потрібно прийняти терміново, відразу з декількох причин.

Цей фінт з прийняттям закону, який не відповідає публічній позиції G7, а потім з його підписанням через кілька годин після оприлюднення нового висновку Венеційки, нам уже ДУЖЕ дорого коштував.

Цим ви дали ворогам не просто патрони, а Хаймарси в інформаційній боротьбі проти нас. І зараз усі Варгеї і інші орбани світу носять цю історію по всіх кабінетах ЄС і всіх столицях, розповідаючи, що ніяка ми не Європа. І їх, на жаль, чують. Бо питання верховенства права – це навіть річ однозначна, зрозуміла і для ЄС зараз ДУЖЕ болюча.

І за допомогою цієї історії вороги зараз дуже ефективно вповільнюють нам євроінтеграцію і зменшують допомогу, а ворогу – послаблюють санкції.

Єдиний спосіб зараз упередити подальшу шкоду і не провалити євроінтеграцію – найшвидші зміни до закону з сьомим

незалежним членом комісії. Це буде чудовий аргумент на міжнародній арені довести, що то все було непорозуміння, а незалежний суд і євроінтеграція все ще пріоритет. А всередині країни – вибити аргументи в усіх критиків.

Ми готові допомогти розробити такі зміни, які не викличуть нарікань. А після їх прийняття першими ж вийти і сказати яка влада молодець і яку класну процедуру запровадила.

Без цього ж, боюся, буде складно пояснити і тут, і там чого планів захопити КСУ немає, а такий шалений опір зробити комісію незалежною є (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/zhernakov/63a9a458b5550/>). – 2022. – 26.12).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Крістіна Пастушенко, директорка з розвитку Smart рішень АММУ щодо реформи адміністрування місцевих податків

Реформа місцевого оподаткування – шлях до відновлення України

Російська агресія принесла Україні колосальні втрати. Через бойові дії бізнес і бюджети всіх рівнів щодня недоотримують мільйони гривень прибутків і податків.

Після закінчення активної фази війни влада постане перед надскладним викликом – які рішення ухвалити, щоби процес відбудови України був швидким і безпимковим. Одним із таких рішень має стати продовження реформи децентралізації. Зокрема, у контексті місцевих фінансів.

Проте, чому важливо не зволікати зі змінами та долучити органи місцевого самоврядування до вдосконалення системи адміністрування місцевих податків – читайте нижче.

Чому Україні потрібна фінансова децентралізація

За десять місяців повномасштабної війни українська економіка втратила сотні мільярдів доларів. Станом на початок літа втрати вже склали близько \$350 мільярдів. За оцінками Кабінету Міністрів, до кінця 2022 року вони можуть сягнути \$700 мільярдів.

Якщо ж говорити про прямі збитки, завдані Україні російським вторгненням, то вони дещо менші. Але також вимірюються у мільярдах доларів. За останніми підрахунками KSE Institute, станом на листопад руйнування, завдані інфраструктурі, складають майже \$136 мільярдів. Найбільше пошкоджень зазнали житловий фонд, транспортна інфраструктура, об'єкти енергетики, заклади освіти та медицини.

Масштаб збитків відрізняється в кожній області. У прифронтових регіонах – більше руйнувань, а в тилкових – збільшилася кількість жителів завдяки внутрішньо переміщених осіб, через що навантаження на регіони та її інфраструктуру також зросло. Руйнування житлового фонду в областях, де не відбувалися активні бойові дії, – відносно незначні. Натомість у Київській області вони оцінюються експертами у понад \$8 мільярдів, а в Донецькій і Харківській областях – взагалі у \$14,3 мільярдів та майже \$16 мільярдів відповідно.

Суттєво різна ситуація з масштабами руйнувань і соціальними викликами у різних областях і населених пунктах вимагає виваженого підходу з розподілом та використанням бюджетних коштів, закладених на відновлювальні роботи. Найбільше про потреби громад знають місцеві органи влади. Вочевидь, саме на них, перш за все, ляже обов'язок займатися питаннями відбудови українських міст та сіл. А для того, щоби місцева влада могла стати головними модераторами реконструкції своїх громад, вона повинна отримати для цього достатні фінансові ресурси.

З початком впровадження реформи децентралізації громади все більше повинні розраховувати на власні надходження або на залучення коштів від грантових проєктів. За останні роки ситуація з наповненням місцевих бюджетів дещо покращилася. Однак вона досі далека від того, як виглядає структура розподілу податкових надходжень у країнах Євросоюзу. Так, частка місцевих податків у загальному обсязі дохідної частини бюджетів громад в Україні у середньому вдвічі менша, ніж в країнах ЄС (25% проти 45-60%). Тому надзвичайно важливо надати громадам більше ефективних інструментів для наповнення

бюджету. Один із них – залучення органів місцевого самоврядування до адміністрування місцевих податків. Чому це важливо?

Візія реформи адміністрування місцевих податків

У майбутньому реалізація проєктів з відбудови значною мірою буде залежати від фінансової незалежності громад. Ініціативи з реконструкції об'єктів нерухомості та інфраструктури тим швидше та ефективніше можна буде втілювати в життя, чим меншою буде залежність громад від дотацій з державного бюджету та донорів.

Для цього органи місцевого самоврядування мають отримати можливість впливу на адміністрування місцевих податків – передовсім, майнових. Від такого рішення виграють як громади, так і центральна влада, першочергова відповідальність якої – зміцнення обороноздатності країни, а проблеми громад є для неї додатковим навантаженням.

Удосконалення системи адміністрування місцевих податків збільшить надходження до бюджетів громад. Громади максимально вмотивовані збільшити власну фінансову спроможність і при цьому між органами місцевого самоврядування та платниками податків мінімальна дистанція, тому більш активна роль інституту місцевого самоврядування у процесі адміністрування місцевих податків є логічним кроком. Додаткові кошти, які надходять у місцеві бюджети, громади зможуть витратити на реалізацію інфраструктурних, соціальних та освітніх проєктів, які підвищать якість і рівень життя місцевих мешканців.

Держава також отримає користь від реформи оподаткування. Завдяки реформі зменшиться навантаження на державний бюджет. Крім того, держава позбудеться непродуктивних видатків на адміністрування місцевих податків. Сьогодні вони складають близько 1,5 мільярда гривень.

АМУ просить уряд повернути громадам можливість допомагати один одному фінансами напряму, – Кличко

У грудні 2022 року Асоціація малих міст України разом з GR-компанією «Магонова і

Партнери» та за підтримки Проєкту USAID «ГОВЕРЛА» розпочали розробку законодавчих пропозицій щодо вдосконалення системи адміністрування місцевих податків.

Експерти вивчають українські практики адміністрування податків, досліджують відповідний міжнародний досвід та аналізують можливості його імплементації в Україні. АММУ має на меті розробити законодавчі пропозиції щодо збільшення ролі органів місцевого самоврядування у системі адміністрування місцевих податків.

Всі ідеї активно обговорюються з органами місцевого самоврядування та лідерами громад. За попередніми підрахунками, розроблені законодавчі ініціативи дозволять збільшити податкові надходження до місцевих бюджетів щонайменше на декілька сотень мільйонів гривень на рік.

Ухвалена після 2014 року реформа децентралізації показала свою ефективність, а тому її варто продовжити. У рамках розширення реформи децентралізації громади повинні отримати більше можливостей самостійно наповнювати місцеві бюджети. У реалізації відповідних реформаторських ідей зацікавлені центральна і місцеві влади, органи місцевого самоврядування, а також мешканці громад, які й стануть головними вигодоотримувачами.

Цю публікацію створено Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація малих міст України» в рамках грантового проєкту «Сприяння вдосконаленню місцевого податкового законодавства щодо адміністрування місцевих податків в цілях забезпечення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану та після нього», який став можливим завдяки Агентству США з міжнародного розвитку (USAID) та щирій підтримці американського народу через Проєкт USAID «ГОВЕРЛА». Зміст цієї публікації не обов'язково відображає погляди USAID та Уряду США (https://lb.ua/blog/kristina_pastushchenko/540652_reforma_mistsevogo_opodatkovannya-.html). – 2022. – 28.12).

Блог на сайті «AgroPolitcom»

Про автора: Володимир Нагорний співзасновник земельної агенції «Volodar»

Ринок оренди сільськогосподарських земель – що чекає цього року?

Багато дискусій було в нашому суспільстві на тему ринку землі. Прошло півтора року після його відкриття – і усі міфи розвіялись самі собою. Кількість земельних ділянок, що продаються, не перевищує 0,5% (а лякали і 10% і більше).

Але давайте не будемо чіпати і без того заїжджену тему. Краще глянемо на більш істотні речі. Як до 1 липня 2021 року, так і на даний час, основним видом використання сільськогосподарської землі була, є і буде оренда.

Більше 80% земель сільськогосподарського призначення орендуються тими чи іншими суб'єктами господарювання. А якщо говорити про землі, що придатні для рослинництва – то й усі 90% (а це близько 30 млн га).

Право оренди землі – це головний актив агровиробника.

Актив цей оцінюваний з точки зору бізнесу, тому і його вартісна оцінка може змінюватись в залежності від того, яку дохідність він може забезпечити землекористувачеві.

Як же це оцінюється? Дуже просто – прямо пропорційно строку його дії та можливості заробити.

І тут сьогоднішня ситуація грає не на вашу руку, якщо ви маєте агропідприємство і розмірковуєте над тим щоб його продати.

Якщо говорити мовою цифр минулого десятиріччя, то можу поділитись індикативними, що маю в результаті власних спостережень за ринком корпоративних прав в нашій країні.

Від 2012 до 2015 року право оренди в кукурудзяному поясі (або умовно в лісостеповій зоні) оцінювалось в межах \$300-400 за 1 га земель в користуванні із середнім терміном дії у п'ять років.

Після 2016 року ця цифра зростала щороку на 20-25% і на початок 2022-го можна було зустріти

пропозиції по продажу сільськогосподарських активів з оцінкою \$1200 за 1 га, а в особливо привабливих районах і до \$ 2000 за 1 га.

Звичайно, що на такі цінові очікування повпливав аномально продуктивний 2021 рік як з точки зору урожайності, так і з точки зору цін на продукцію рослинництва. Фінансові результати аграріїв на рівні \$1000 за рік чистого доходу нікого не дивувала.

Давайте повернемося до реалій сьогодення: скоріш за все за результатами 2022 року аграрії, в кращому випадку, матимуть до 10% від згаданого рекорду, а дехто взагалі матиме фінансовий результат із знаком мінус. При цьому 2023 рік нічого кращого не принесе. Боюсь, що й 2024-й не покращить ситуацію.... Здешевлення цін на енергоносії, добрива, ЗЗР годі й очікувати. Що тоді матимемо? Повернення до ситуації, що подібна періоду 2012-2015 років, коли аграрії заробляли \$50-100 з 1 га щороку, а право оренди відповідно оцінювалось \$300-400 з 1 га. Припускаю, що можу помилятися, але не більше як на 100% (до \$600-700 з 1 га). І це враховуючи ностальгію аграріїв за 2021 роком та те, що середній термін оренди у 2012-2015 роках, як правило, становив 5 років. А зараз, в зв'язку із відповідною нормою Закону, маємо 7 років.

Більш того, спостерігаючи за активністю профільних спільнот у інтернеті та месенджерах, очікую, що 2023 рік буде характеризуватися зростанням пропозиції по продажу сільськогосподарських активів. Тому, давайте спостерігати (<https://agropolit.com/blog/521-rinok-orendi-silskogospodarskih-zemel--scho-chekati-tsogo-roku>). — 2023. — 06.01).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ».

Про автора: Тетяна Ніколаєнко, журналіст, автор «Цензор.НЕТ»

Чи зупинить Зеленський закон 8271?

13 грудня Верховна Рада ухвалила низку скандальних законів. Серед них, зокрема, 8271, який передбачає посилення покарання

для військовослужбовців. Йдеться як про адміністративну, так і кримінальну відповідальність.

Найрезонансним пунктом тут є заборона призначення покарання нижче мінімальної межі для низки статей:

– стаття 402 КК України «Непокора, тобто відкрита відмова виконати наказ начальника, а також інше умисне невиконання наказу»;

– стаття 403 «Невиконання наказу»;

– стаття 405 «Погроза або насильство щодо начальника»;

– стаття 407 «Самовільне залишення військової частини або місця служби»;

– стаття 408 «Дезертирство»;

– стаття 429 «Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю»;

Законопроект пройшов Раду надзвичайно швидко – при тому, що він був внесений лише 8 грудня, а 12 його розглянув комітет, наступного дня депутати його проголосували.

Цікаво, що профільним тут був не комітет нацбезпеки, а правоохоронної діяльності.

Законопроект одразу ж викликав критику серед військовослужбовців, особливо ТРО. А українці одразу дали необхідну кількість голосів під петицією, де просять президента ветоувати закон.

«Я поважаю усю роботу в армії, уся робота на всіх посадах – потрібна і важлива. Але. На превеликий жаль, ті хто сидять у штабах, нечутливі до тих, хто щодня ризикує життям. Вони працюють місяцями у спокої та не розуміють багатьох речей, які стаються з людиною, котра щодня живе з усвідомленням, що цей день цілком може бути останнім», – написала майже одразу військова Ярина Черногуз.

«А головне – ми дуже добре бачимо, як тих, хто врятувався сам і вивів побратимів живими з м'ясорубки, намагаються зробити боягузами, зрадниками і дезертирами. Перекладаючи відповідальність командирів за провальні операції на тих, хто на передку», – відреагувала правозахисниця Ольга Решетилова.

У коментарі під її постом прийшов Давид Арахамія і повідомив, що «на ставці це було прохання Залужного, незважаючи на те, що

багато депутатів хотіли голосувати тільки перше читання, військові наполягали на критичних строках і важку ситуацію під Бахмутом, тому рішення було ухвалено в цілому за погодженням всіх фракцій».

Те, що він підтримує цей закон, Залужний через кілька днів підтвердив і особисто.

«Армія тримається на дисципліні. І якщо прогалини в законодавстві не забезпечують її дотримання, а «відмовники» можуть сплатити штраф, розмір якого становить до десяти відсотків бойових виплат, або отримати покарання з випробуванням, це несправедливо. Більше того і це ключове, оголені ділянки фронту змушені закривати собою інші військовослужбовці, що призводить до збільшення втрат особового складу, територій та мирних людей на них. Часто втрачені позиції доводиться відновлювати штурмовими діями дуже дорогою ціною. Так не повинно бути», – заявив головнокомандувач.

Скарги від бійців ССО з-під Бахмута, що бувають випадки, коли піхота відступає з зайнятих позицій і тоді знову треба їх знову зачищати, автор чула ще влітку. Але все ж вони не звучали як щось армагедонське. Більше того, всі бійці визнавали і тоді, і зараз, що головною причиною був все ж не страх, а відсутність зброї і підкріплення, щоб нормально тримати позицію.

«Остання ситуація: взвод вийшов на позицію, їм пообіцяли підкріплення. Коли почули біля себе якісь звуки, крикнули «Слава Україні». У відповідь почули «Иди нах**». Почався бій – це все відбувалось у слякоті і багні, через якийсь час один з кулеметів заклинило від бруду. Скільки могли, вони тримались, але потім відступили. Що їм було робити?», – розповідає один з бійців на умовах анонімності.

«Кажуть, що треба було помити збою. Де ми її мали там мити?», – питає військовий.

Про те, що відступи – це наслідок поганого відбору, підготовки і відсутності належного вогняного підкріплення кажуть і інші бійці.

«Абсолютно вірно. Плюс це ще питання комунікації і взаємодії між підрозділами. Бо командир може бути впевнений, що в нього на позиції стоїть два кулемета 7-62 і на

ділянку пішла пара гранатометників. А потім приходять люди на позицію і кажуть, що тут кулемет пробитий, а гранатометників ваших нема. Бо в бою зброя може бути пошкоджена і хтось про це може не доповісти або забути. Гранатометники можуть потрапити під обстріл чи вийти на іншій позиції, але командир впевнений, що вони там, де він сказав. І в тому хаосі може бути всяке, і це всяке буває», – розповідає тероборонівець Олександр Солонько.

Хаос в комунікаціях – це те, на що хлопці на передовій нарікають від початку війни і особливо краще з цим не стає.

Днями Олексій Бик розповів, як один командир відправив його навіть без «кропиви» робити засідку на росіян, а коли хлопцям, щоб уникнути оточення довелось відступати, виявилось, що командир і сторін світу правильно назвати не може.

«Зрештою, не дочекавшись броні, яка мала забрати пораненого, я віддав наказ відходити. На жаль, так і не зміг пояснити замкомбата, як ми йдемо. «Йду зеленкою на північ, на б», – горлав я. «Там нет зельонкі на північ, там на юг зельонка!», – відповідало воно. Тому я плюнув і повів групу по пам'яті, бачивши, нагадаю, карту місцевості лише пару хвилин. Як виявилось, я був абсолютно правий, однак оскільки замкомбата не розумів де ми і камо грядеши, він, звісно, не передав суміжникам інформації про наш рух. Тому нас дивом дивним ледь не зажмурих наш же танчик, а в фіналі ми ще потрапили під авіаудар. Не знаю як, але це факт: зеленка вся розлетілася нахуй, але ми усі лишилися без жодних подряпин. «Ето наш самолёт. Ухаді оттуда, он січас на второй круг пойдёт!», – почув я по рації. «Так куди відходити?», – спитав я у всесвіту. «Не знаю, по месту решай», – відповів всесвіт», – пише військовий.

Військові з якими автор спілкується вже 10 місяців кажуть, що в їхньому досвіді насправді що відступи, що алкоголізм стаються не так вже і часто.

«В окопі тобі ніхто пити не буде, не до того. Так десь на ПДД можуть. У нас був випадок, коли 5 випили влітку сидру, а один попався.

То його вигнали. Частіше інциденти з травою були», – каже один зі співрозмовників видання.

Звісно, що це суб'єктивні враження окремих бійців. Що говорить статистика?

Опендатабот – платформа для роботи з відкритими даними – посилаючись на дані Генеральної прокуратури, повідомляє, що у листопаді відбувся сплеск відкриття нових кримінальних проваджень за ст.407 ККУ «Самовільне залишення військової частини або місця служби». Буквально за місяць кількість проваджень зросла у 2,6 рази. Натомість проваджень про дезертирство значно поменшало.

Так, у листопаді за статтею 407 було відкрито 1619 проваджень. Для порівняння: у попередні 3 місяці, в середньому, відкривалось 625 справ на місяць.

Натомість за статтею 408 «Дезертирство» ситуація в листопаді навпаки покращилась. Кількість облікованих справ зменшилась майже на чверть (23%) у порівнянні з попередніми місяцями. Так, у листопаді було відкрито 275 проваджень за ст.408. Для порівняння – за попередні 3 місяці, в середньому, відкривалося 355 справ на місяць.

«Насправді такого дофіга, особливо в теробороні і піхоті. Є ті, хто втомився, кому страшно, хто бухає, хто хапає. Але ми всі вчимося і всі стоїмо», – каже борець ССО, зауважуючи, що він в принципі за закон.

Водночас ТРОшники називають 8271 «законом проти тероборони», аналогом «закону про 5 колосків».

«Якщо в Росії є чмобікі, то у нас чмобіків роблять з ТРО. У нас недавно купа людей пішла і взяла довідки про контузію, хоча до цього закону вони б відновились трохи і продовжили б воювати», – скаржиться один з військових.

Юристи теж не в захваті від цього закону.

«Він не допоможе виконати мету. Мета, згідно пояснювальної записки, «підвищення стану військової дисципліни та особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці». Окрім того військові будуть обмежені в правах. Умовні гвалтівники і вбивці будуть мати право дії на них сприятливих для них норм і інститутів

кримінального права, а військові – ні», – написав юрист Масі Найєм, який влітку отримав складне поранення на фронті.

«Будь-яку проблему суспільного регулювання у нас намагаються вирішити не через Конституцію і якісь базові закони про заохочення чи зміну відношення, а через Кримінальний кодекс. На кшталт, збільшимо покарання – вирішимо проблему. Але так воно ніколи не працювало і не працюватиме», – каже юрист і волонтер Віталій Коломієць.

«Збільшення покарання за корупцію не викоринило корупцію, збільшення покарання за наркотики не зменшило їх вживання. А так як вони зробили, то це створило, ще і додаткову напругу», – вважає юрист.

«Який комітет працював – таке і рішення. А працював комітет правоохоронної діяльності, фактично комітет МВС. В результаті провалили комунікацію, не забезпечили інший підхід, що забезпечив би дисципліну чи повноваження для командирів. Бо в чому проблема? В тому що зайшли непрофесійні, непідготовлені бійці – ні професійно, ні морально. За це хтось покараний? Сумніваюсь. А якщо зі 100 командир відбракував 70, то за це хтось з керівництва навчальних центрів, військкоматів мав би відповісти», – зазначає Коломієць.

В цьому плані його думки суголосні з позицією його колежанки Євгенії Закревської, яка також в колонці для «Лівого берега» пише про відповідальність військкоматів, які постачають армії небоєготових бійців. Вона також вказує, що замість того, щоб передбачити юридичні механізми звільнення з армії, влада натомість вирішила позбуватися таких «небеге» через кримінальні справи. «Це дуже дороге задоволення. Дороге і довге», – наголошує Закревська.

На що ще звертають увагу юристи – це те, що в Україні ліквідована військова прокуратура, і тепер треба буде перепрофільовувати якісь підрозділи НАБУ, ДБР, Нацполіції, щоб вони цим займались.

Ще одна претензія, що він закону постраждають хіба що ротні, взводні командири, але не вищі, до яких часом теж є багато питань.

«У нас парламент не функціонує так як треба. Замість того, щоб працювати з ініціативами знизу, вони сидять і чекають, що їм скине ОП. І якби вони проговорювали цей законопроект, то в них виникли б ті ж питання, що зараз виникають у журналісті», – зауважує Коломієць.

Депутати, з якими поспілкувався Цензор.НЕТ, все ж припускають, що президент заветує закон і подасть зі своїми правками. У президента є час до 28 грудня (https://censor.net/ua/blogs/3389471/chi_zupinit_zelenskiyi_zakon_8271). – 2022. – 26.12).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Нелли Стельмах, експерт з закупівель Проекту реформи оборонних закупівель

Все залишається Прозорро. Про зміни в закупівельному законодавстві

Ще раз про Прозорро.

Коли почалася повномасштабна війна, реакція Уповноваженого органу в сфері публічних закупівель була досить швидкою. Перша постанова з'явилася на 4 день. Чи було все враховано? Звичайно, що ні. Навіть теоретично це було неможливо – врахувати все деталі. Тому змін до Постанови 169 лише протягом березня було аж п'ять. Та і потім вона ще 5 разів мінялася.

Чи були проблеми в роботі закупівельників з кожною зміною? Так, були. І це не тільки тому, що щось знову не передбачили, а тому, що вся ситуація навколо – повний форс-мажор.

З прийняттям Постанов 1178 для публічних та 1275 для оборонних закупівель протягом певного часу все більш– менш прийшло до ладу. Хоча процедура рамкових угод, яка була розроблена на прохання Міністерства оборони, так і не запрацювала в самому міністерстві (ніколи такого не було та ось знову:), сподіваюсь, що на рівні окремих військових частин ми її реалізуємо (але знову це питання часу та належного планування).

Як людина, яка впроваджувала Прозорро тоді, коли про неї майже ніхто не чув, а це

червень 2015 – початок роботи системи як основного інструменту в публічних закупівлях МО, відверто говорю – ПРИЗУПИНКА АУКЦІОНІВ НЕ Є ЗРАДОЮ.

Все залишається прозоро. І оприлюднення тендерної документації, і оскарження, і подання пропозицій, і оголошення переможців.

Чому саме на етапі аукціонів зараз виникли проблеми? В мене і на роботі, і вдома генератори. Але якщо вимикається світло, при перепідключенні на генератори інтернет починає працювати через 1-3 хвилини. А час на зміну ціни у учасника саме це 2 хвилини. І це критично. Налагодиться енергопостачання, сподіваюсь, все повернеться.

Ну і ще одне зауваження. Аукціони – не основний інструмент закупівель. Основний – прямі договори. Підтвердження на слайдах. Аналітика за 2021 рік, зроблена в січні 2022. 88% за кількістю завершених закупівель – це саме вони (за сумою 10%).

Але бажання хайпу та клікабельності, на жаль, переважили логіку (https://censor.net/ua/blogs/3391233/vse_zalyshayetsya_prozorro_pro_zminy_v_zakupivelnomu_zakonodavstvi). – 2023. – 04.01).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олена Коробкова, голова Ради Незалежної асоціації банків України

Закон про списання боргів за зруйноване росіянами майно: що треба знати?

Із 28 січня вводиться в дію Закон №2823-IX, що дає можливість власникам зруйнованого росіянами кредитного майна звертатися до банків із проханням списувати борги. А в разі, якщо придбане в кредит житло пошкоджене і потребує капремонту або опинилося на тимчасово окупованій території чи в зоні бойових дій – призупинити сплату грошового зобов'язання за кредитом, тобто «заморожувати» кредит. Розповідаю, за яким алгоритмом відбуватиметься процедура і як цей закон оцінює банківська спільнота.

Хто може звертатися із заявою про анулювання боргу за кредитом?

Позичальник має право звернутися до банку щодо анулювання боргу за кредитом, якщо придбане в кредит майно було знищене внаслідок війни. При цьому мають бути дотримані кілька умов одночасно.

Перша умова – предметом забезпечення за кредитом є знищена нерухомість, яка була єдиним місцем проживання сім'ї позичальника. Також може йтися про знищений унаслідок збройної агресії автомобіль, який станом на початок війни був єдиним у сім'ї.

Водночас членами сім'ї позичальника вважаються особи, які перебувають у шлюбі з позичальником, їхні діти, зокрема й повнолітні, а також батьки, особи, які перебувають під опікою чи піклуванням позичальника, особи, які не перебувають у шлюбі, але проживають спільно з позичальником, пов'язані з ним спільним побутом.

Друга умова – станом на 23 лютого 2022 року заборгованість за кредитом не була прострочена більше як на 7 днів.

І третя умова – метою отримання кредиту, згідно з договором, є придбання, реконструкція чи будівництво житла або придбання автомобіля.

Важливо зазначити, що позичальник разом із заявою про анулювання заборгованості надає банку документи, які підтверджують факт знищення нерухомого майна внаслідок збройної агресії або доводять відповідність автомобіля визначеним Законом № 2823-IX умовам.

За якою процедурою банки надаватимуть відстрочку зі сплати заборгованості за кредитами?

У період дії в Україні воєнного стану та протягом 90 днів після його припинення позичальник має право звернутися до кредитора із заявою про призупинення сплати основної суми кредиту, відсотків, комісій та інших платежів за договором про споживчий кредит за нерухоме майно. Тобто щодо квартири, приватного будинку, об'єкта незавершеного житлового будівництва тощо.

Призупинення, так зване «замороження» сплати заборгованості, стосується нерухомого майна, що відповідає одній із таких умов:

– на день подання такої заяви розташоване на тимчасово окупованій території або на територіях, на яких ведуться воєнні дії або

– пошкоджене внаслідок збройної агресії російської федерації і може бути відновлене виключно шляхом капітального ремонту чи реконструкції.

Заява про призупинення сплати грошового зобов'язання підписується позичальником чи його представником власноруч або електронним підписом (КЕП) і надається кредитору в оригіналі, а документи, які підтверджують факт пошкодження нерухомого майна, надаються кредитору в оригіналі або в нотаріально посвідчених копіях.

Позичальник зобов'язаний подати кредитору підтвердні документи протягом 90 днів із дня виключення території, на якій знаходиться нерухоме майно, з переліку тимчасово окупованих територій чи територій бойових дій.

Перелік таких територій визначає Кабмін.

У разі неподання позичальником у вищевказаний строк підтвердних документів кредитор має право вимагати відновлення сплати грошового зобов'язання, яке було наявне станом на 24 лютого 2022 року.

Важливо зазначити, що обов'язок сплати позичальником за договором про споживчий кредит поновлюється з дня отримання позичальником компенсації від держави, але не пізніше ніж через 180 днів після дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні.

Сума нарахованих, але не сплачених за договором про споживчий кредит процентів, комісій та інших платежів за період із 24 лютого 2022 року до дати відновлення сплати грошового зобов'язання не підлягає сплаті позичальником і відшкодуватиметься кредитору за рахунок держави-агресора.

Позичальник зобов'язаний повідомити кредитора про отримання компенсації від держави за пошкоджене або знищене нерухоме

майно. Також необхідно проінформувати кредитора про відновлення майна за рахунок держави. Усе це – протягом 10 робочих днів.

У разі неповідомлення позичальником кредитора у встановлений строк про отримання компенсації від держави або про відновлення майна за рахунок держави позичальник сплачує кредитору відсотки, нараховані за договором про споживчий кредит за період такого прострочення, в подвійному розмірі.

Що думають про цей документ банкіри?

Банківська спільнота, звісно ж, підтримує ініціативу влади допомогти постраждалим від війни позичальникам. Водночас, для завершеності запровадженого Законом №2823-IX механізму, має бути і законодавче рішення щодо відповідних компенсацій кредиторам. Наразі абсолютно не зрозуміло, як банкам відшкодуватимуться збитки, що виникають внаслідок застосування вказаного Закону. Банкам критично важливо, аби питання компенсацій було вирішено. Не можна перекласти всі збитки на банківську систему, яка зараз долає безліч ризиків для стабільної роботи в умовах воєнного стану, забезпечення населення та бізнесу необхідними фінансовими послугами та всіма доступними методами намагається підтримати людей ціною власних витрат і збитків.

Якщо всі збитки за зруйноване внаслідок війни майно (житло й автомобілі) буде перекладено лише на банки і норма Закону №2823-IX про майбутні компенсації кредиторам так і залишиться декларативною, не підкріпленою конкретним законом України з урахуванням норм міжнародного права, це суттєво вплине негативним чином на банківську систему. Крім того, це продемонструє несправедливий і дискримінаційний підхід до вирішення проблем та введе наразі й так малоактивну іпотеку у стан повної коми.

Тому ми продовжуємо активний діалог із владою, аби довести до логічного завершення розпочату процедуру списання кредитів, забезпечення за яким знищене внаслідок війни, та виплати кредиторам відповідних компенсацій. Важливо знаходити збалансовані й компромісні рішення (https://lb.ua/blog/olena_

[korobkova/541910_zakon_pro_spisannya_borgiv.html](https://lb.ua/blog/olena_korobkova/541910_zakon_pro_spisannya_borgiv.html)). – 2023. – 09.01).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Дмитро Разумков, український державний діяч, політик

Кар'єра і гідна зарплата в армії. «Розумна політика» пропонує спростити набуття офіцерських звань

Чи має право людина, яка вже рік воює проти росіян, отримала бойовий досвід, здійснила подвиги, користується повагою побратимів і командирів, стати офіцером?

Очевидно, що так. Втім сьогодні тисячі дійсно талановитих захисників не можуть обіймати керівні посади та стати офіцерами через прогалини в законодавстві. Про це говорять, перш за все, військові, з якими регулярно разом з командою спілкуємося під час поїздок на передову. Настав час змінити існуючі правила.

Зараз одна з головних умов отримання офіцерських звань – наявність вищої освіти. Логіка тут зрозуміла: офіцери повинні мати відповідну кваліфікацію. Однак сьогодні військовослужбовці здобувають її на полі бою, а не в навчальних аудиторіях. Погодьтеся, в умовах повномасштабної війни ця вимога є чистою формальністю.

Положення про проходження військової служби у ЗСУ, затверджене Указом Президента України від 10 грудня 2008 року N1153/2008, містить невеликий виняток з цього правила. Якщо існує потреба доукомплектувати ЗСУ в умовах особливого періоду, сержанти і старшини з бойовим досвідом, але без вищої освіти можуть призначатися на посади, які підлягають заміщенню особами молодшого офіцерського складу.

Однак тут є декілька «але». По-перше, військовослужбовці, призначені на офіцерські посади в такий спосіб, продовжують проходити службу за попереднім контрактом осіб сержантського і старшинського складу. Це явна дискримінація щодо статусу командира і обліку

військового стажу. По-друге, перебування на посаді в такому випадку є тимчасовим – поки не буде знайдено офіцера з вищою освітою.

Ще однією неузгодженістю є обмеження у ч. 1 ст. 20 ЗУ «Про військовий обов'язок і військову службу». Так, на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу приймаються випускники військових вишів і військових кафедр лише віком від 20 до 30 років.

Хоча цим же законом передбачено граничний вік перебування на військовій службі під час особливого періоду для рядового, сержантського, старшинського, молодшого та старшого офіцерського складу – до 60 років.

Щоб прибрати законодавчу неузгодженість і дати можливість тисячам талановитих військових з бойовим досвідом займати керівні посади у лавах ЗСУ, разом із командою «Розумної політики» зареєстрували законопроект N8339.

Що ним пропонуємо?

– Дозволити призначати військовослужбовців без вищої освіти на офіцерські посади із присвоєнням первинного офіцерського звання за таких умов: особа проходить службу сержантського або старшинського складу; має бойовий досвід від 6 місяців; не має непогашених дисциплінарних стягнень.

– Перед призначенням на посаду така особа може пройти спеціальну підготовку.

– За умови нагальної бойової необхідності, спеціальну підготовку можна пройти після призначення, але не пізніше 6 місяців з дня припинення воєнного стану.

– Збільшити вік, у межах якого на офіцерські посади приймаються контрактники, що закінчили вищий військовий навчальний заклад чи військову кафедру – від 20 років до граничного віку перебування на військовій службі.

Упевнений, ініціатива допоможе багатьом військовослужбовцям, які проявили себе на полі бою, обійняти керівні посади, ще ефективніше виконувати бойові завдання та отримувати відповідне грошове забезпечення. Молоді, досвідчені, ініціативні і вмотивовані захисники і захисниці – наша найбільша перевага над ворогом. Тож «Розумна політика» буде робити

все можливе, аби законопроект був ухвалений якомога швидше (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/63bd4def9dfd0/>). – 2023. – 10.01).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Тетяна Лукеря, аналітикиня Лабораторії законодавчих ініціатив

Хто керуватиме громадами на деокупованих територіях?

Відновлення деокупованих територій – фактично, повернення України на свою міжнародно визнану територію насамперед у правовому, адміністративному, соціальному та іншому планах. Це стосується всіх сфер, які необхідні для нормальної життєдіяльності – охорона здоров'я, освіта, бюджетні виплати, соціальні та адміністративні послуги тощо. Першочергово, деокуповані міста, селища, села повинні мати спроможне місцеве самоврядування для того, щоб координувати відновлення інфраструктури, житла, доставку гуманітарної допомоги.

У квітні, після звільнення Київщини від російських загарбників, Україна вже мала досвід відновлення місцевої влади, проте проблема Харківщини, Херсонщини та тих територій, які дотепер знаходяться в умовах тимчасової окупації РФ, потребує іншого підходу. По-перше, ці території перебували довгий час під окупацією – як мінімум, пів року. По-друге, в органах місцевої влади були і, ймовірно, є колаборанти, які співпрацюють з ворогом. Загалом, Служба безпеки України від початку повномасштабного вторгнення виявила понад 700 осіб, яких підозрюють у колабораційній діяльності. Для перевірки осіб та виявлення колабораціоністських намірів необхідна додаткова синергія з правоохоронними органами. Тому для повного відновлення функціонування місцевого самоврядування на деокупованих територіях необхідно принаймні три умови. По-перше, залученість правоохоронних органів для виявлення, розслідування серед представників

ОМС осіб, які мають підозри співпраці з ворогом. По-друге, наявність кворуму та здатність ухвалювати рішення. Місцеве самоврядування не може функціонувати, коли представники ОМС покинули область чи навіть країну, або ж вони несуть кримінальну відповідальність чи стали жертвами терору російської федерації (зникли безвісти або були викраденими). По-третє, необхідне проведення виборів. Громада повинна обирати своїх керівників – це і є одним із принципів місцевого самоврядування. Першочергово це стосується тих територій, де обрані голови громад не можуть виконувати свої функції. Проте в умовах воєнного стану організація і проведення виборів заборонені законом.

Альтернативним варіантом для відновлення управління на місцях є утворення військових адміністрацій на період воєнного стану, які поєднують у собі усі три перелічені умови. Після звільнення частини Харківської та Херсонської областей Президент України підписав укази щодо створення військових адміністрацій (ВА) у населених пунктах. Протягом жовтня у Харківській області було утворено 21 ВА (6 міських, 8 – селищних, 7 – сільських). У Херсонській області – 20 ВА (2 міські, 9 – селищних, 9 – сільських).

Здебільшого, начальниками військових адміністрацій призначали тих осіб, які були обрані головами громад на місцевих виборах у 2020 році. Винятками є ті громади, у яких голови громад або підозрюються у колабораціонізмі, або відмовилися від посад.

У Херсонській області у тих військових адміністраціях, які були утворені протягом жовтня 2022 року, у 15 із 20 випадків начальниками призначені ті, хто був обраний головами громад у 2020 році на місцевих виборах. У Харківській області із 21 утворених військових адміністрацій 16 також очолюють голови громад, які виграли на місцевих виборах.

Які функції виконують військові адміністрації?

Військові адміністрації є тимчасовими державними структурами, які утворюються для оборони території, дотримання громадського порядку, захисту прав і свобод осіб у період

воєнного стану, або ж якщо в області, районі чи громаді відповідні ради не скликають сесії і не приймають рішення у встановлені строки. Є три рівні військових адміністрацій: обласний, районний та для населених пунктів (тобто міський, сільський, селищний). Військові адміністрації населених пунктів утворюються в межах території територіальних громад.

Обласна державна адміністрація або військове командування вирішує питання необхідності утворення військових адміністрацій у своєму підпорядкуванні, подає пропозицію, а Президент офіційно затверджує.

Військові адміністрації є цілісними та універсальними структурами, адже поєднують у своєму штаті працівників військової, правоохоронної сфери, служби цивільного захисту. Якщо в області утворені ВА, то структуру і штатний розпис районних ВА та ВА населених пунктів затверджують начальники відповідних обласних військових адміністрацій. І всі штатні рішення приймає начальник обласної ВА. Якщо звичайна обласна або районна адміністрація набула статусу військової, то посади державних службовців у таких адміністраціях можуть замінюватися військовослужбовцями, особами правоохоронних органів, але для цього начальник обласної ВА має подати запит, який потім затверджує (або ні) указом президент.

Військові адміністрації також утворюють там, де органи місцевого самоврядування не спроможні виконувати покладені на них функції – управляти майном, затверджувати і контролювати бюджет та програми, а також вирішувати інші нагальні питання місцевого значення. Пропозицію про створення військової адміністрації для конкретного населеного пункту (громади) подає начальник обласної ВА, який в курсі всіх нюансів у регіоні, або військове командування. Важливо, що закон «Про правовий режим воєнного стану» не забороняє призначати сільського, селищного, міського голову начальником військової адміністрації населеного пункту. Проте функції голови громади у звичний час і начальника військової адміністрації у воєнний період суттєво відрізняються. Повноваження

начальника є значно ширшими, аніж голови громади. Начальник військової адміністрації – це, по суті, голова громади, рада та виконком.

Повноваження звичайних рад на час дії військової адміністрації припинені. Але органи місцевого самоврядування, які були до ВА, не зникають назавжди. Депутати, рада, староста зберігають свої права і гарантії, і коли все стабілізується, вони повернуться до виконання роботи.

А поки начальник військової адміністрації приймає одноосібно ті рішення, які приймала рада у мирний час. Зокрема, він

- організовує роботу військової адміністрації і несе особисту відповідальність за це

- призначає на посади та звільняє з посад працівників військової адміністрації

- розпоряджається та розподіляє бюджетні кошти громади

- від імені територіальної громади укладає договори про співпрацю, співфінансування програм тощо – тобто повноцінно представляє громаду у відносинах із державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями

- має право звертатися до суду, якщо певні офіційні документи громади є незаконними або порушено права територіальної громади

- видає накази і розпорядження, які мають таку ж юридичну силу, що і рішення відповідної ради, адже повноваження рад припинені

- проводить особистий прийом громадян, розглядає звернення громади та громадських об'єднань. Раніше цю функцію виконували депутати, проте у період воєнного стану їхня роль радше громадська, а не політична.

З одного боку, побудова управлінської лінії у вигляді військових адміністрацій збільшить ефективність роботи чиновників, враховуючи те, що прийняття рішень вимагатиме менше часу. Але, з іншого боку, одноосібні рішення начальників військових адміністрацій, які, фактично, є вертикаллю Президента, можуть збільшувати корупційний ризик.

Окрім цього, реагувати на проблеми і запити мешканців складно з точки зору кількості населення. Якщо у громаді десятки тисяч мешканців, то розглянути звернення

всіх громадян одному начальнику складно. Враховуючи ще і те, що запити громадян також змінилися, бо якщо раніше вирішення проблем громади стосувалися, наприклад, допомоги у складних життєвих обставинах, питання домашнього насильства та інших соціальних проблем, то на сьогодні багато громадян залишилися без житла чи якихось базових речей для проживання, і ці питання не можна відкласти.

Утворення ВА як перехідний етап до відновлення органів місцевого самоврядування?

Призначення начальниками військових адміністрацій у деокупованих населених пунктах голів громад є позитивною тенденцією з точки зору збереження принципів місцевого самоврядування. Адже, як і у процесі відновлення ОМС на Київщині, обов'язки начальників військових адміністрацій виконують ті представники ОМС, які були обрані громадою на місцевих виборах у 2020 році.

Альтернатива військових адміністрацій є позитивною з точки зору безпеки. Адже, по-перше, багато населених пунктів Харківської, Херсонської та інших областей знаходяться територіально близько до кордону з російським агресором. По-друге, ці міста, селища, села знаходяться на більшій відстані від територій, які в тилу. Відповідно, це викликає більше труднощів для доставки необхідної базової гуманітарної допомоги мешканцям. Тому для мінімізації безпекових ризиків така управлінська лінія, де в одній структурі працюють військове командування, правоохоронні органи та служби цивільного захисту, є ефективнішою.

Однак за функціонування такої вертикалі є і певні корупційні ризики, а також загроза зловживання владою. Наприклад, при прийнятті на службу не потрібно проводити конкурси, подавати декларацію чи проходити спеціальну перевірку, подавати документ про підтвердження рівня володіння державною мовою. Ці всі процедури і подання документів переносяться на мирний час.

Процедури, які стосуються закону «Про доступ до публічної інформації»,

також не діють. На акти органів місцевого самоврядування чи посадових осіб не поширюються вимоги про оприлюднення. Крім того, у період воєнного стану вплив центральної влади можливий і на рівні громад, адже рішення щодо призначення керівників у регіонах, громадах приймає Президент. Тому після закінчення воєнного стану важливо відновлювати місцеве самоврядування на засадах принципів децентралізації і можливості громади обирати керівників на місцях.

Військові адміністрації у населених пунктах будуть функціонувати протягом періоду воєнного стану, а також 30-ти днів після офіційного закінчення цього режиму. І тільки тоді ми зможемо повернутися до повного відновлення органів місцевого самоврядування – через повернення до роботи раніше обраних представників органів місцевого самоврядування або проведення демократичних виборів. Якщо ж, наприклад, стара місцева влада була чи є колаборантами, здійснювати повноваження місцевої влади продовжить начальник військової адміністрації. (https://lb.ua/blog/lzi/542100_hto_keruvatime_gromadami.html). – 2023. – 10.01).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Тарас Загородній, керуючий партнер Національної антикризової групи

Український Моссад: що треба зробити Верховній Раді?

«Давайте вже після війни» – теза, яку українцям потрібно забути, якщо хочемо зберегти країну. І це стосується усі сфер – військової, економічної, законодавчої. Бо саме сьогодні – час швидких рішень, які надають нові механізми в боротьбі з РФ.

Наприклад, звучить дивно, але в країні, де СБУ постійно виявляє російських шпигунів, діє закон про контррозвідку, ухвалений аж 20 років тому. В часи, коли просто не існувало сучасних загроз, ботоферм, гібридних воєн та ПВК «Вагнер». А Україна ще активно

передавала Росії власні ракети, скорочувала армію, розпродувала озброєння.

Відповідно й законодавство того часу жодним чином не підходить під сучасні умови. Це все одно, що збивати літаки луком та стрілами.

Знаю від депутатів, що в Раду за ініціативи самої СБУ було внесено законопроект про контррозвідальну діяльність (КРД). Це перший законопроект із загального «реформаторського пакету», який дозволить Україні краще протидіяти російським спецслужбам. Очільник СБУ Василь Малюк йде за вектором посилення контррозвідки і хоче створити правильну, боездатну контррозвідальну модель для всіх силових органів. Повинен визнати, що під його керівництвом СБУ стала однією з ключових структур, завдяки якій Україна дає відсіч російській агресії, а значить спецслужбі потрібні дієві механізми для боротьби з РФ та її союзниками.

Я проаналізував проект закону про контррозвідку саме тому, що це не рядовий документ, а той, від якого залежить безпека мільйонів українців. Виділю кілька ключових, на мій погляд, моментів.

Закон елементарно розмежовує функції різних структур (СБУ, ГУР, УДО, Держприкордонслужби) та розділяє контррозвідальну діяльність від правоохоронної.

Головне завдання контррозвідки – виявити та припинити діяльність ворожих спецслужб ДО ТОГО, як вони провели операцію. Класичні ж правоохоронні органи розслідують вже вчинені злочини. Тобто СБУ зможе краще працювати на випередження – не чекати, поки агент фсб вчинить диверсію, а «вести» потенційних зрадників заздалегідь.

Важлива фішка. СБУ зможе проводити контррозвідальні опитування за допомогою поліграфу. Це актуально для тих чиновників, які мають високий рівень доступу до держтаємниці, особливо в оборонній сфері. Відмічу, що поліграф – практика, яку використовують всі спецслужби в світі. Це спосіб запобігти появі російських агентів у стратегічних галузях та на об'єктах критичної інфраструктури

Звісно, дехто боїться, що спецслужба буде слідкувати за усіма. Але ж в тому-то й

нюанс законопроєкту – СБУ зможе вивчати тільки того, по кому дійсно матиме підстави (причетності до держзради, шпигунства, сепаратизму, тероризму, належності до ДРГ чи коригувальників). Тобто, у виняткових ситуаціях, які чітко зафіксовані. А всі негласні заходи проводяться тільки за рішенням суду.

Знайшли ознаки злочину? Інформація іде до слідчих, якій й відкривають справу. А далі вже суд визначає чи дійсно зібрані матеріали є достатніми. КРД припиняється і починає працювати суто Кримінально-процесуальний кодекс.

Скажу більше – на мою думку, закон жодним чином не розширює повноваження СБУ, а лише конкретизує механізми її роботи. А щоб уникнути зловживань, в документі прописано ряд запобіжників. Зокрема, й контроль з боку Президента, ВР, Кабміну та РНБО.

Нововведень не так багато, але вони надважливі. І наближають нас до перетворення СБУ на український Моссад.

Ряд блискучих «бавовняних» операцій в тилу ворога, ефективна контррозвідувальна діяльність, «безпекові заходи «Служби Божої» серед проросійських священників – все це дозволяє говорити, що в Україні справді створюється ефективна спецслужба військового часу. І ця спецслужба для ефективної роботи потребує сучасної законодавчої бази. Чим швидше це зрозуміють депутати – тим краще. В першу чергу для безпеки країни (https://censor.net/ua/blogs/3392789/ukranskiyi_mossad_scho_treba_zrobiti_verhovnyi_rad). – 2023. – 12.01).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Позбавлення депутатських мандатів Медведчука та його поплічників, право на імміграцію в Україну для бійців Нацгвардії-іноземців, статус учасників бойових дій для цивільних, які на початку війни допомагали знищувати та зупиняти ворога – детально про зміст кожного із

41 законопроєкта, які прийняла Верховна Рада 12-13 січня

1-5.Постановами 8344, а також 8349, 8350, 8351, 8352 достроково припинили повноваження народних депутатів України – А.Аксьонова (мажоритарщик, обраний у Донецькій області) – за особистою заявою про складення ним депутатських повноважень, а також А.Деркача (мажоритарщик, обраний у Сумській області) та списочників-ОПЗЖ-шників Т.Козака, Р.Кузьміна, В.Медведчука у зв'язку з припиненням громадянства України.

6-10.Законами 0171, 0159, 0177, а також 0162 та 0168 ратифікували Угоди між Україною та ЄвроСоюзом про участь України у програмі «EU4Health, про приєднання України до Марракеського договору про полегшення доступу сліпих та осіб з порушеннями зору або іншими обмеженнями до друкованої інформації, про зміни до Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Великобританією, а також вийшли із угоди про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності та з Конвенції про передачу осіб, які страждають психічними розладами, для проведення примусового лікування в рамках СНД.

11.Законом 3603 захистили права та інтереси дитини у разі затримання або тримання під вартою її батьків та встановили обов'язок інформування органів Нацполіції та опіки та піклування за місцем перебування такої дитини про факт залишення дитини без батьківського піклування та необхідність вжиття невідкладних заходів щодо тимчасового влаштування дитини.

12.Законом 8294 продовжили можливість фінансування пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності у 2023 році.

13-14. Постановами 8305 та 8324 на період дії воєнного стану в Україні + 30 днів уповноважили начальників військових адміністрацій населених пунктів у Баштанському та Миколаївському районах Миколаївської області, а також начальником Ювілейної сільської військової адміністрації

Херсонського району Херсонської області здійснювати повноваження місцевих рад, їх виконавчих комітетів та селищних, міських голів на відповідних територіях.

15.Законопроектом 8087, прийнятим за основу, запропонували врегулювати забезпечення захищеності від кібератак державних інформаційних ресурсів.

16.Законом 8098 унормували право на імміграцію для іноземців та осіб без громадянства, які проходять службу не лише у Збройних Силах України, а і у Державній спеціальній службі транспорту та Нацгвардії, якщо вони не прослужили встановлені 3 роки, проте під час служби отримали поранення, які не дозволяють їм за станом здоров'я продовжити проходження військової служби.

17.Законом 7322 визнали учасниками бойових дій осіб, які формально не вступили до ЗСУ, МВС, Нацполіції, Нацгвардії, СБУ, Держприкордслужби або інших утворених відповідно до законів України військових формувань чи правоохоронних органів, однак у взаємодії з ними брали безпосередню участь у забезпеченні оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією росії, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених бойових дій, а також визначили коло осіб, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі у таких заходах.

18-19.Євроінтеграційними законопроектами 6085 та 6086, прийнятими за основу, запропонували узгодити термінологію Податкового та Митного кодексів із Законом про електронні довірчі послуги.

20.Законом 5742 запровадили процедуру приєднання територіальних громад до вже організованого співробітництва за спрощеною процедурою шляхом укладення додаткового договору про приєднання, ввели поняття змішаного договору про співробітництво з елементами різних форм взаємодії, в т.ч. і співфінансування, встановили можливість проводити засідання комісій з підготовки проекту договору про співробітництво, а також

громадських обговорень щодо організації співробітництва у дистанційній формі.

21.Законом 5325 уточнили перелік державних соціальних нормативів надання послуг суб'єктами сфери фізичної культури і спорту (такі нормативи мають включати перелік, вартість, обсяг, показники доступності та якості надання послуг суб'єктами цієї сфери) та визначили основи правового регулювання державних стандартів у сфері фізичної культури і спорту.

22.Законом 6364 впровадили сучасні підходи до профілактики, тестування і лікування ВІЛ-інфекції відповідно до керівних документів ВООЗ.

23.Законопроектом 6013, прийнятим за основу, запропонували комплексно врегулювати проблеми правового статусу підприємств, а також майнової основи забезпечення підприємницької діяльності, зокрема, запровадити перехідний період 7 років для припинення усіх видів підприємств та перетворення їх у господарські товариства, імплементувати у чинне законодавство України кращі практики корпоративного управління в частині визначення обов'язків посадових осіб юридичних осіб, замінити «право господарського відання» та «право оперативного управління» на приватноправові конструкції користування (оренди) та управління чужим майном, імплементувати механізми контролю за володінням та управлінням об'єктами державної та комунальної власності, врегулювати особливості передачі в управління майна юридичній особі її засновником, визнати втратившим чинність Господарський кодекс тощо.

24-25.Законопроектами 6447 та 6576 (євроінтеграційний), прийнятими за основу, запропонували ввести до об'єктів цивільних прав цифрові речі (віртуальні активи, цифрові контенти, цифрові послуги) та врегулювати розвиток криптоактивів в Україні, зокрема, визначити правовідносини, які створюються та існують у цифровому середовищі.

26.Законопроектом 8084, прийнятим за основу, запропонували спростити процедури проведення реєстрації громадських організацій

шляхом передачі відповідних функцій від територіальних органів Мінюста до виконавчих органів сільських, селищних та міських рад, міських, районних державних адміністрацій, нотаріусів, а також скоротити строки проведення державної реєстрації ГО, скасувати процедури набуття та підтвердження всеукраїнського статусу ГО, встановити єдину організаційно-правову форму для громадської організації та можливість здійснення діяльності на підставі модельного статуту.

27.Євроінтеграційним законопроектом 7039, прийнятим за основу, запропонували впорядкувати сферу освіти дорослих, передбачити ефективне її фінансування. можливість перекваліфікації на ринку праці та безперервного навчання протягом всього життя.

28.Законопроектом 6203, прийнятим за основу, запропонували шляхи вдосконалення державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки для посилення охорони життя та здоров'я людей, майна і навколишнього природного середовища від пожеж та запобігання їх виникнення.

29.Законом 8079 заборонили перебування грального бізнесу на спрощеній системі оподаткування.

30-31.Законопроектами 8298 та 8299, прийнятими за основу, запропонували комплексну підтримку вітчизняної промисловості на період воєнного стану, зокрема, звільнити від ПДВ та мита імпорт обладнання та комплектуючих для власного виробництва, для професійно-технічної та фахової освіти, звільнення від ренти видобування залізної руди, яка йде на вітчизняні металургійні підприємства, та водокористування енергогенеруючими компаніями, звільнення від оподаткування платників єдиного податку 4 групи за земельні ділянки на територіях бойових дій та тимчасово окупованих територіях, продовження строків служби зареєстрованих РРО до кінця дії воєнного стану.

32-33.Законопроектами 8286 та 8287, прийнятими за основу, запропонували запровадження важливого цифрового проекту

Е-акцизу – безпечної електронної акцизної марки з QR-кодом для алкоголю та тютюну, прозорої системи track and trace продукції від виробника до кінцевого споживача, а також інструменти захисту економіки України від ухилення від оподаткування та захисту прав споживача завдяки можливості перевірити справжність та походження товарів через Дію.

34.Законом 8166-д передбачили гарантії повернення валютної виручки при експорті окремих товарних позицій, передусім зерна, а саме на період дії воєнного стану Уряд матиме право запроваджувати режим експортного забезпечення виключно платниками ПДВ, чия реєстрація не є призупиненою, а умовою вивезення товарів буде наявність позитивної історії щодо повернення валютної виручки за попередні 6 місяців (або діятиме відповідний ліміт).

35.Законопроектом 8300, прийнятим за основу, запропонували реформу так званої «автоцивілки» – обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, а саме поступове підвищення розмірів страхових сум, швидке здійснення гарантійних виплат потерпілим особам за страховиків-банкрутів (зменшення з 365 до 60 днів), пряме врегулювання ДТП без потерпілих та загиблих, вільне ціноутворення та можливість застосування справедливої ринкової ціни, а також зменшення строку розгляду заяви про здійснення страхової виплати з 90 до 60 днів з дня подання заяви про здійснення страхової виплати.

36.Законопроектом 8274, прийнятим за основу, запропонували на період дії воєнного стану + 1 рік встановити, що митною вартістю товарів, які експортуються і обкладаються вивізним митом за адвалорними ставками (у відсотках), буде ціна товару, зазначена у рахунку-фактурі чи рахунку-проформі, але не нижче ціни за щомісячним моніторингом цін на міжнародних товарних біржах (порядок застосування встановить Уряд).

37.Законопроектом 7029, прийнятим за основу, запропонували процедури використання електронних інструментів та електронного

цифрового підпису при прийнятті рішень у багатоквартирному будинку – збори ОСББ у режимі відеоконференцій та дистанційне голосування.

38.Законопроектом 7283, прийнятим за основу, запропонували механізми місцевої демократії – закріпити різні форми участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення, а саме: місцеві референдуми, загальні збори, місцеві ініціативи, громадські слухання, електронні петиції, участь жителів у розподілі коштів місцевого бюджету, публічні консультації, громадська оцінка (експертиза) діяльності виконавчих органів ради та посадових осіб, консультативно-дорадчі органи при ОМС та їх посадових особах, встановити, що статут територіальної громади більше не підлягає державній реєстрації в Мінюсті, оновити підхід до звітування мером перед громадою – не рідше одного разу на рік.

39.Євроінтеграційним законом 6478 визначили правові, економічні та організаційні засади функціонування систем централізованого та нецентралізованого водовідведення шляхом прийняття окремого закону про сферу водовідведення, яким закріпили обов'язки суб'єктів водовідведення, вимоги до очищення стічних вод, особливості відведення поверхневих стічних вод, нормативи у сфері водовідведення, технічні умови на приєднання до систем централізованого водовідведення, порядок здійснення державного моніторингу та контролю у сфері водовідведення.

40.Законом 4366 передбачили розвиток cashless-розрахунків в Україні, привіняли рахунки електронних гаманців до рахунків банків, віднесли до поняття «дохід з джерелом їх походження з України» дохід надавачів платіжних послуг від здійснення діяльності на платіжному ринку, не вважаючи доходами кошти користувачів платіжних послуг для здійснення платіжних операцій, запровадили можливість використання електронних грошей при сплаті податків та розрахунків за продукцію платниками єдиного податку 1-3 групи, поширили відповідальність за порушення строку та порядку подання

інформації про відкриття або закриття рахунків на небанківських надавачів платіжних послуг, віднесли до операцій, що не є об'єктом оподаткування ПДВ випуск та погашення електронних грошей.

41.Направили на повторне друге читання євроінтеграційний законопроект 6464, яким пропонується посилити захист прав інтелектуальної власності, зокрема, передбачити можливість застосування разового грошового стягнення замість вилучення з цивільного обороту відповідних товарів, відшкодування збитків чи виплату компенсації за завдану немайнову (моральну) шкоду власникам об'єктів інтелектуальної власності, а також витребування інформації щодо походження і мережі розповсюдження товарів або послуг, що порушують право інтелектуальної власності (https://censor.net/ua/blogs/3393091/pozbavlennya_deputatskyh_mandativ_medvedchuka_ta_yiogo_poplichnykiv_pravo_na_immigratsiyu_v_ukrayinu). – 2023. – 13.01).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Олександра Корчевська, дизайнер, викладач.

О. Корчевська: проблема з прописами – справді серйозна

Ініціативним дизайнером трапився на очі документ на сайті МОН «Про утворення робочої групи з розроблення єдиних зразків каліграфічного письма букв українського алфавіту, їх з'єднань та цифр» від 4 листопада 2022 року під номером №978.

У ньому сказано, що до 25 грудня 2022 року ініціативна команда повинна розробити проект зразків каліграфічного письма букв українського алфавіту, їх з'єднань і цифр і до 25 січня представити все це на затвердження Міністерства.

У чому суть претензій?

1. Де фаза обговорення? Тобто де зацікавлені особи можуть коментувати даний проект між його розробкою і між його затвердженням,

тобто як ми можемо покращити роботу команди, якщо такої змоги не надано?

2. Де представлені результати? Якщо термін за наказом розробки вже сплив, то результати повинні були б бути доступні до громадського перегляду, що задовольняє вимоги прозорості урядових установ. Цього не зроблено, і ми знову ж не можемо реагувати, змушені приймати результат роботи Міністерства як те, що є єдино правильне.

І найважливіше.

Хто ці люди? Люди з ініціативної групи?

Після детальної розвідки, яка залучала в себе ряд викладачів, практиків та каліграфів дизайну, людей, які працювали з розробкою прописів і в тому числі розуміються на роботі Міністерства освіти і науки, маємо наступне:

1. Середучасників групи немає практикуючих каліграфів.

Після опитування ряду людей доходимо висновку, що власне з усіх представлених осіб лише представниця УАД мала досвід у практичному дизайні, решта є чиновниками та педагогами-методистами, що не дає змогу стверджувати, що пропозиції щодо прописів будуть адекватні відносно не тільки методики письма, а й графіки української абетки, чи достатньо часу має ця група для роботи, з огляду на серйозність задачі.

2. Серед учасників групи є явний перекося бік методистів, доробок яких в сфері дитячих прописів – неочевидний, лише одна авторка гуглиться як автор прописів.

Після аналізу усіх цих прізвищ явно видно, що люди у команді зібрані за незрозумілими критеріями. Це просто зручні люди? Ті, хто погодився працювати безкоштовно? Ті, хто справді володіють компетенціями, про які краще знає МОН? Логіка добору людей до команди залишається під питанням.

3. Проблема з прописами – справді серйозна.

Досліджувати цю тему варто з тими, хто її піднімав, і якщо ви знаєте таких людей – залишайте їх профілі десь у коментарях.

Зрозуміло, що прописи – це не тільки про каліграфію, про манеру письма і про форму літер, які в нас щодо прописів, здається, не оновлювались ще з Радянського Союзу.

Відсутність усталених робочих зошитів, прийнятих для всіх, погана їх узгодженість з дистанційним навчанням – це теж проблема, яку треба вирішувати. Це дуже легко зрозуміти і прийняти.

Формування методики тримання ручки, вибір кута, узгодження це зі стилістикою української літери – це проблема і справді методична, яка виходить із розуміння роботи з шестирічними дітьми, тому тут – і справді – не повинно бути у команді усіх дизайнерів. Але каліграфи практикуючі такі повинні бути, які розуміють контекст формування української літери.

Наприклад, ми маємо проблеми з написанням літери г, є, к і та і, плюс для того, аби зробити такі прописи, слід спочатку зробити шрифт. А нині ми не маємо українського шрифту для прописів, що знову ж нас підводить під використання російського шрифту propisi.ttf. А цього не має бути в принципі, аби під час війни ми купували російські шрифти. Чи знають про це спеціалісти МОН? Так скидається, що ні.

У нас розроблялися українські прописи – сестрами Лопухіними, Аллою Калініченко, Веронікою Чебанік і Анжелікою Корнієнко, також могли б представити свої доробки Олексій Чекаль, Кирило Ткачов, Андрій Шевченко, Віктор Харик та купа інших суперталановитих людей – але їх, звісно ж, немає, бо їх не кликали. Об'єднати справді найпотужніших людей і долучити до їх команди людей, які розуміються на механіці письма і педагогіці – ось це було б слушною ідеєю.

Чого варто боятись – найгірші сценарії:

1. Зазвичай такі проєкти МОН виставляє, коли розробка вже добігла кінця. Тобто моменту з обговоренням не настане, все це буде затверджене, а команда, яка не розуміється на питанні, перепише те, що було, і ми отримаємо той самий шлак, але в новій обгортці.

2. МОН знову буде ігнорувати рекомендації справжніх фахівців, чинячи на свій розсуд і обираючи «зручних людей», що тягне вже як мінімум на публічні вибачення і розслідування справ. А це – шлях до відставки.

3. Ми будемо знову використовувати російське, тягнучи цю колоду колоніальної залежності. Допоки?

Чого слід вимагати?

1. Публічного висвітлення цього процесу: результатів, прогресу, коментарів і, відповідно, дати змогу обговорити цей проєкт.

2. Оголошення критеріїв вибору команди, доповнення її реальними спеціалістами.

3. Можливості зібрати альтернативну групу для розробки прописів командою українських шрифторобів із залученням найкращих методистів та педагогів, обраних за конкурсним доббором на прозорих та відкритих засадах.

Міністерство освіти і науки України, розмовляйте з нами, будь ласка, бо таке враження, що ви не здатні до діалогу. Хочеться вірити все ж у краще (<https://osvita.ua/blogs/88180/>). – 2023. – 12.01).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Микита Андреев, виконавчий директор Громадської спілки «Українська асоціація освіти дорослих».

Микита Андреев: гроші на освіту дорослих є

Законопроект «Про освіту дорослих» ухвалено парламентом за основу. Це означає, що ми зробили вагомий крок до розбудови суспільства, що навчається. Вагомий, але проміжний.

У суспільстві існує багато стереотипів про те, чим є освіта дорослих. Не дивно, адже навіть у багатьох освітніх чиновників цього розуміння немає. До того ж вистачає тих, хто не бажає, аби воно з'явилося.

За законопроект у першому читанні проголосували депутати усіх представлених у Верховній Раді партій, крім однієї. Голоси «утримались» саме від цієї партії кажуть про одне: профспілкам та іншим «динозаврам» цей законопроект не подобається, адже він може порушити багаторічний status-quo. Статус, за яким одні імітують, що навчаються, інші – що навчають. Про це трохи пізніше, а зараз про стереотипи в суспільстві про освіту дорослих.

Стереотип 1. Освіта дорослих – це про навчання пенсіонерів (людей «золотого віку»). Думаю, що найбільш розповсюджений

стереотип. Звичайно, війна продовжує доводити, що навчатися протягом всього життя – не просто модний тренд, але іноді єдиний спосіб вижити. Мене приємно дивує кількість курсів першої домедичної допомоги в Україні, а також кількість людей-відвідувачів. Дорослий згідно цього законопроект – будь-яка повнолітня людина (18+ років), все просто і логічно. Для уникнення непорозумінь із освіти дорослих виключаються випадки, коли навчання повнолітньої особи охоплюються іншими спеціальними законами (наприклад, навчання у закладах професійної чи вищої освіти).

Стереотип 2. Освіта дорослих – це про майстерні народної творчості. Навчання шиття, кулінарії, фольклористики може бути частиною освіти дорослих, але так само як крапля є частиною океану. Для себе я виділяю три види компетентностей, які може давати освіта дорослих: професійні (потрібні для кар'єри), громадянські (потрібні для життя в суспільстві) та особистісні (потрібні для саморозвитку). Таким чином, освіта настільки різноманітна, що звужувати її до якихось окремих тем неправильно і примітивно. Водійські курси, мовні курси, навчання на онлайн-платформах, навчання безробітних, підвищення кваліфікації, курси з глиняної ліпки, уроки медіаграмотності... Тисячі прикладів – це все освіта дорослих.

Стереотип 3. Освіта дорослих – це нова назва для післядипломної освіти. Як було написано вище, освіта дорослих – це широке поняття, але розберемося детальніше. Колись існувала держава, якій потрібні були професійні, але бездумні і бездушні люди, подібні до роботів, якими легко керувати. Тому активно просувалося виключно професійне навчання, натомість будь-які спроби впровадити громадянську освіту присікалися. Заклади післядипломної освіти гарно «прокачували» працівників, а великі партійні вожді могли контролювати зміст програм, щоб там раптом не було якоїсь демократичної просвіти, громадянської участі, навичок критичного мислення та подібного. Форма власності таких закладів (комунальні і державні) ідеально

підходила, щоб контролювати уми. Сьогодні заклади післядипломної освіти вже не ті, але і проблеми з'явилися у них нові – якість навчання, ефективність використання коштів, монопольне становище тощо. Тож освіта дорослих охоплює післядипломну освіту, але все ж має на меті всебічний розвиток людини, а не лише професійний.

Стереотип 4. На освіту дорослих немає коштів, йде війна. Цей стереотип неактуальний для тих, хто прочитав дослідження про фінансування сфери, яку ми умовно називаємо освітою дорослих, у 2020–2021 роках. Коротко – орієнтовно 2 мільярди гривень на рік бюджетного фінансування вже сьогодні витрачається на неефективні бюджетні установи, які мають навчати дорослих. Часто більше половини отриманих коштів вони витрачають на адміністративні витрати (зарплата, комуналка, папір) замість безпосередньо навчання. Усе це без конкурсних процедур для отримання коштів. Просто тому, що є законодавчі норми, які це дозволяють. Просто тому, що вони зробили себе монополістами. І це ми ще не говорили про навчання в системі державної служби зайнятості. Якщо ви були там зареєстровані і проходили навчання (точніше «навчання») – прекрасно мене розумієте. Отже, гроші є, їх потрібно почати ефективно використовувати. Жодного додаткового фінансування для освіти дорослих не потрібно. Допустити до конкурсу на отримання коштів організації будь-яких форм власності, і нехай переможуть ті, які запропонують якісніше навчання при менших витратах.

Стереотип 5. Освіта дорослих і так не заборонена, навіть потрібен закон. Йдіть розкажіть про це працівникам та волонтерам центрів навчання та освіти дорослих у громадах. Вони разом з органами місцевого самоврядування щороку вигадують нові «трюки», як же профінансувати навчання дорослих так, щоб потім не мати проблем з контролюючими органами. Як наслідок, цільові програми освіти дорослих у нас замасковані під культурні проекти, заходи для молоді, інформаційно-просвітницькі програми тощо. Існує велика кількість лідерів

громад на місцях, які розуміють, що успіх їхніх міст, сіл прямопропорційно залежить від рівня освіченості та кваліфікації дорослих мешканців. Чинне законодавство обмежує їх в способах, як організувати та профінансувати навчання. Наостанок в цьому контексті – нам давно треба відходити від мислення, що закони приймаються для того, щоб зробити легальним щось, що було колись заборонено. Мета закону як інструменту геть інша, він має створити передумови (засади) для становлення і розвитку суспільства, яке навчається.

Повертаємось до наших паразитів. Конкуренція – двигун прогресу. Конкуренція за доступ до наших з вами коштів у сфері освіти дорослих до сьогодні була відсутня або ж вдавана. В Україні існують сотні закладів, які з року в рік отримують кошти без належного аналізу їх використання та без будь-якої оцінки якості навчання, що вони пропонують. Добре, якщо таке навчання відбувається, а не просто продається документ про підвищення кваліфікації, яке для окремих професій є обов'язковим. Щоразу при спробі змінити ситуацію вони кажуть (як правило, через профспілки) про потенційну соціальну кризу, викликану звільненням тисяч працівників. Хоч таких і меншість, але я знаю державні та комунальні заклади, які дадуть фору будь-яким неурядовим організаціям у рівні організації та якості навчання. Вони мають бути першими, хто виступить за впровадження конкурсних механізмів фінансування. Жодний заклад не має бути ліквідований, зворотні твердження – це маніпуляції. Але усі, хто претендують на наші з вами (бюджетні кошти) мають довести, що вони навчатимуть краще і дешевше. Це теж одна із задач законопроекту.

Законопроект – не панацея. Він допоможе тим, хто хоче і робить, але не допоможе тим, хто імітує і паразитує. Побудова суспільства, що навчається – критична необхідність, а не західний тренд. Якщо ви вважаєте, що навчання закінчується університетом і надалі обмежується підвищенням кваліфікації раз на 5 років (хоча б не фейковим) – цей законопроект не для вас.

Якщо ви постійно шукаєте можливості самовдосконалюватись, не вірите у навчання

раз і на все життя, вважаєте вкладення в освіту інвестиціями – welcome у велику команду адвокатів законопроекту «Про освіту дорослих» (<https://osvita.ua/blogs/88200/>). – 2023. – 16.01).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Вадим Івченко, народний депутат України

В Америці серйозно занепокоєні утиском прав працівників і профспілок в Україні

За останні місяці 2022 року український Парламент розглянув понад 27 законопроектів, які тим чи іншим чином обмежують або навіть скасовують права працівників і профспілок. Одна з пропозицій передбачає конфіскацію майна Федерації профспілок України та всіх її профспілок, багато з яких використовуються для розміщення переміщених осіб. Враховуючи, що це майно утримувалося та управлялося протягом 30 років за рахунок профспілкових внесків і фінансування без проблем, є підозра, що справжня мотивація політики полягає в тому, щоб збанкрутувати найбільшу правозахисну громадську організацію та встановити державний контроль над цінними об'єктами нерухомості.

Фокус уваги світового істеблшменту, звісно, прикутий до військових дій Збройних сил України на відсіч збройної агресії росії, але внутрішня політика також не лишається поза увагою.

«Під час війни Росії проти України українські робітники та їхні профспілки стали незаперечною силою солідарності та підтримки громад по всій країні. Члени профспілок із Конфедерації вільних профспілок України (КВПУ) та Федерації профспілок України (ФПУ) мобілізувалися у великій кількості, залишаються єдиними за зусилля свого обраного уряду врегулювати війну та продовжувати доблесні жертви заради захисту нації. Однак, у свою чергу, український уряд зараз намагається зламати владу профспілок і позбавити працівників важливих прав, які

є ключовими для підтримки демократії», – йдеться в офіційній заяві Американської федерації праці – Конгресу виробничих профспілок (AFL-CIO), опублікованою під час візиту Президента України до Вашингтону.

Лідер робітничого руху Америки та Президент AFL-CIO – Ліз Шулер зауважила: «Боротьба України за демократію має бути цілісною. Профспілки зіграють важливу роль у відбудові країни, і уряд України не може піти шляхом знищення міжнародно визнаних прав працівників через ідеологічну програму кількох ультравільних ринкових, лібертаріанських чиновників, які використовують війну, щоб просувати свою програму ліквідації спілок. Так само війна не повинна використовуватися як прикриття для інтересів багатіїв в Україні, щоб вичавити більше прибутків з українських робітників, багато з яких приносять великі жертви, служачи своїй країні».

На тлі заяви Президента Зеленського в Конгресі, про те, що «фінансова допомога – це не благодійність, це інвестиція у глобальну безпеку та демократію», американські профспілки звертають увагу, що продовження утисків прав робітників і профспілок є зовсім далеким від демократичних цінностей незалежної країни.

Такої думки дотримується й міжнародний директор AFL-CIO Кеті Файнголд, яка в нещодавньому інтерв'ю виданню Inside U.S. Trade зазначила, що український уряд згортає захист трудових прав в той час, як країна продовжує боротьбу з російським вторгненням та закликала Офіс торгового представника США допомогти забезпечити, щоб права трудящих займали центральне місце в остаточному відновленні України.

«Антипрофспілкова напруженість ... існувала і до війни, і я думаю, що чиновники використовують поточну кризу для подальшого підриву прав трудящих», – сказала Файнгольд.

Це не просто гіпотетичні загрози. Закон 2434-IX, ухвалений у липні та офіційно набраний чинності у серпні, скасував дію Кодексу законів про працю для всіх роботодавців із чисельністю працівників менше 250 осіб на період воєнного стану та запровадив в українські трудові відносини нестійкі контракти «нуль годин». Ці

контракти створюють більш небезпечну робочу ситуацію, оскільки роботодавці не зобов'язані надавати працівникам мінімальну кількість робочих годин.

Хоча ці зміни були прийняті на час війни, урядовий План відновлення України свідчить про бажання зробити ці положення постійними. Інші, не менш тривожні законопроекти, спрямовані на скасування захисту працівників щодо робочого часу, право на організацію профспілок, колективні переговори, фонди соціального страхування (з 01.01.2023 розпочата процедура ліквідації Фонду соціального страхування України), пенсійні права та адміністрування, безпека та охорона здоров'я, допомога по безробіттю та система встановлення мінімальної заробітної плати. І деякі з них уже стали реальністю!

Тиск проявляється не тільки в зміні законодавства. Обшуки та вилучення документів, відкриття кримінальних справ, вручення підозр, допити та навіть арешти профспілкових діячів.

Яскравим прикладом процесу криміналізації стало вручення підозри та

взяття під варту заступника Голови Федерації профспілок України – Володимира Саєнка тільки за те, що він як посадова особа виконував свої функціональні обов'язки і рішення колегіальних органів у спосіб, який визначений чинним законодавством України та внутрішніми нормативними актами. Вже понад місяць він за ґратами, чотири рази переносилось засідання суду щодо розгляду апеляційної скарги. Є всі ознаки затягування й використання запобіжного заходу як «покарання» замість рішення суду про невинуватість.

У зв'язку з цим профспілки заявили, що категорично не сприймають тиск з боку влади на Федерацію профспілок України і розцінюють його як переслідування за активну правозахисну позицію профспілок.

У Федерації праці США також наполегливо закликають не підігрувати окремим чиновникам, які використовують війну для вирішення особистих питань, що йдуть у розріз з інтересами держави (https://lb.ua/blog/vadym_ivchenko/542673_ameritsi_seryozno_zanepokoieni.html). – 2023. – 16.01).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 1 (243) 2023**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:
А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерне верстання:
Н. Крапіва

Підп. до друку 27.01.2023
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 4,79.
Наклад 21 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net